Mótyán Tibor

A Tranoscius

Cithara et Phiala Sanctorum

Szüleim emlékére
Na pamiatku mojich rodičov

Mótyán Tibor

A

Tranoscius

Cithara et Phiala Sanctorum

Gondolatok a cseh, lengyel és szlovák
evangélikusok ének- és imádságos könyvéről

Myšlienky o knihe piesní a modlitieb českých,
slovenských a poľských evanjelikov

Szarvas
2020

A kiadvány megjelentetése
a Széchenyi 2020 program keretében,
a Tessedik Sámuel Múzeum és Könyvtár
TOP-7.1.1-16-H-ESZA-2019-00170
"Helyi kulturális értékeink bemutathatóvá tétele
a szarvasi Városi Könyvtárban"
című pályázat támogatásával valósult meg.
Kereskedelmi forgalomba nem kerül.

Egyháztörténeti ismeretterjesztő kiadvány
Cirkevná historicko informačná publikácia

Írta és szerkesztette/ Napísal a zostavil :
Tibor Mótyán

Lektorok/Lektori:
Aradi András Péter evangélikus lelkész/ev. farár

dr. Libor Bednár evangélikus lelkész/ev. farár (SK)

Magyar nyelvi lektor/Jazykový lektor v maďarčine:
dr. Kutas Ferenc
Szlovák nyelvi lektor/Jazyková lektorka v slovenčine:
Podani Anikó

Fotók/Fotky: Mótyán Tibor, dr. Bagi László,
Urbancsokné Pljesovszky Ildikó, Bakula János,
Benkő László, Matók Sándor, Kupecz Sándorné

A nyomdai előkészítést végezte/Predtlačová príprava:
Szigeti György

Nyomtatta/Tlač:

DIGITÁLIS KALAMÁRIS
Szarvas, 2020

ISBN 978-615-81046-7-8

Az 1908-ban, Szenicén kiadott Tranoscius borítója

•

Obal Tranoscia vydaného v r. 1908 v Senici

Az 1923-ban, Békéscsabán kiadott Tranoscius belső, díszes címoldala

•

Vnútorná titulná strana Tranoscia vydaného v r. 1923, v Békešskej Čabe

Ajánlás

Nagyon sok szeretettel köszöntöm a Kedves Olvasót, aki ezt az értékes írást olvassa!

Erős vár a mi Istenünk avagy *Hrad prepevný jest pán Bůh náš*, ahogy Tranovszky György köszönt a híveknek.

„Énekeljetek az Úrnak új éneket, mert csodákat tett!" olvassuk a 98. zsoltár első versében. Nagyon fontos, hogy lássuk az ének az emberrel egyidős és bármilyen nyelven is hangzik mindig az emberi lelken könnyített a maga szépségével.

A Tranoscius nem csupán egy olyan könyv, melyet egy ember írt és utána mindenki olvasta. Ez a tárgy egy életstílus, melyet több ezren műveltek napról-napra. Ki kell emelnünk azt, hogy akik már megtapasztalták az Isten minden értelmet meghaladó kegyelmének akár csak egy apróbb részletét, azok énekelnek Neki új vagy régi éneket, mert fontosnak tartják ezt az örömöt kiadni magukból. Ettől válik egy tárgy életstílussá, mert azt használták és mindenkor nagy szeretettel gondozták, tisztelték. Félreértés ne essék, nem bálványimádás történt, hanem egy olyan könyvről kell beszélnünk, amely a Biblia mellett hirdette az Úr csodáit és tetteit.

Lelkészként jó szívvel ajánlom ezt a kiadványt, hogy megismerjük e csodálatos munkát és elmerüljünk az elődeink életében. Fontos a múlttal is foglalkozni, mert abból táplálkozik a jelen és arra építhetjük a jövőt. Sajnos a mai gyökértelen világban kellenek a kapaszkodók a múltból és ezért fontos a Tranoscius hagyományait megőriznünk: legyen mit nekünk is továbbadnunk az utódoknak akár öröm ér bennünket, akár bánat.

Szarvas, 2020. június

Zahorecz Pál evangélikus lelkész

Venovanie

Srdečne vítam drahého čitateľa, ktorý drží v ruke toto cenné dielo!

Hrad prepevný je pán Boh náš, alebo Hrad přepevný jest Pán Bůh náš, ako Juraj Tranovský pozdravoval veriacich.

„Spievajte Hospodinu novú pieseň, lebo urobil zázraky!", môžeme čítať v prvom verši žalmu číslo 98. Je veľmi dôležité, aby sme videli, že spev je rovnako starý ako sám človek a akýmkoľvek jazykom znie, jej krása prináša úľavu ľudskej duši.

Tranoscius nie je len jedna z kníh, ktorú niekto napísal a potom ju každý číta. Tento predmet je životný štýl, ktorý pestuje tisíce ľudí zo dňa na deň. Musíme vyzdvihnúť to, že tí, ktorí už zažili aj najmenší detail Božej transcendentálnej milosti, tí mu spievajú nové a staré piesne, lebo považujú to za dôležité, aby túto radosť zo seba vydali. To robí tento predmet životným štýlom, lebo ho používali, dbali oň s láskou a ctili. Nemyslite, že došlo k modloslužbe, ale musíme rozprávať o takej knihe, ktorá popri Biblii hlásila zázraky a skutky Pána.

Ako farár vrúcne odporúčam túto publikáciu, spoznajme toto krásne dielo a ponorme sa v živote našich predkov. Je dôležité zaoberať sa s minulosťou, lebo z nej žije súčasnosť a na ňu staviame budúcnosť. Žiaľ v dnešnom svete bez koreňov potrebujeme zábradlia z minulosti, preto je dôležité zachovať tradície Tranoscia: aby sme mali čo odovzdať potomkom, či máme radosť, či smútok.

Sarvaš, jún 2020

Pál Zahorecz evanjelický farár

Mótyán Tibor, kezében az 1727-ben Rozložnán (Hámosfalva) megjelent, kézzel írott Tranoscius-szal

•

Tibor Mótyán, v rukách držiac ručne písaný Tranoscius, vydaný v Rozložnej v roku 1727

A szerző előszava

Üdvözlöm a Kedves Olvasót, aki e könyv lapozgatásába kezd. Az Olvasót, akinek számára a **Tranoscius** nem ismeretlen, és az Olvasót, aki soha nem hallott róla. Ez a két véglet adott indíttatást számomra ahhoz, hogy néhány oldalon át szöveges és fényképes ismertetőt adjak erről az egykoron páratlan népszerűségű egyháztörténeti alkotásról.

Félő, hogy az idő kíméletlen száguldása egyre inkább elhomályosítja a fényét ennek a remekműnek, mely közel 350 éven át ragyogta be a tót evangélikusok mindennapjait.

Tudom, hogy Tranovszky György lelkészi és költői pályája elemzésének kiterjedt irodalma van, hogy sokan foglalkoztak ének- és imádsággyűjteményével, akár tudományos értekezés vagy kisebb terjedelmű dolgozat formájában. Éppen ezért új dolgokat nem tudok Olvasóim elé tárni, de bízom abban, hogy a Tranovszky–életmű néhány momentumának, részletének felvillantásával sikerül felhívnom a figyelmet múltunk feledésbe merülő kincseire. Gondolok itt mindenekelőtt a lelkész főművének értékteremtő jelentőségére. Remélem, hogy fotográfiáim által az is bebizonyosodik , hogy a hálás utókor ezt a mérhetetlen szellemi örökséget nemcsak tartalmában ápolta, de három évszázadon át – már-már művészi igénnyel – külső megjelenésében is gondozta.

Szarvason, 2020. január 6-án

Mótyán Tibor

Úvodné slovo autora

Vítam milého Čitateľa, ktorý v tejto knihe začne listovať. Čitateľa, pre ktorého **Tranoscius** nie je neznámym slovom a Čitateľa, ktorý o ňom nikdy nepočul. To sú tie dva extrémy, ktoré mi dali motiváciu k tomu, aby som dal cez niekoľkých strán, textovú a fotografickú recenziu o tejto cirkevnej historickej tvorbe, ktorá kedysi bola neporovnateľne obľúbená.

Existuje nebezpečenstvo, že prísny let času čoraz viac zatieni svetlo tohto majstrovského diela, ktoré takmer počas 350 rokov osviecovalo každodenný život evanjelických „tót"-ov.

Viem, že analýza farárskej a poetickej činnosti Juraja Tranovského má rozsiahlu literatúru, že mnohí sa zaoberali s jeho hlavnou tvorbou, Cithara et Phiala sanctorum, buď vo forme menšej dizertácie, alebo vo vedeckej kandidátskej práci. Práve preto, nemôžem predložit nové veci mojim Čitateľom, ale verím, že so zaznamenaním niekoľkých prvkov a častí Tranovského diela sa mi podarí zdôrazniť význam pokladov našej minulosti, ktoré pomaly padnú do zabudnutia. Myslím tu predovšetkým na dôležitosť hlavného diela duchovného. Dúfam, že cez mojich fotografií sa ukáže aj to, že vďační potomkovia toto nesmierné duchovné dedičstvo zachovávali nie iba v obsahu, ale ho počas tristo rokov – skoro umeleckým nárokom – pestovali aj vo vonkajšom prejave.

Na Sarvaši, 06. januára 2020

Tibor Mótyán

Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úrnak cselekedeteit!
Zsolt 118,17

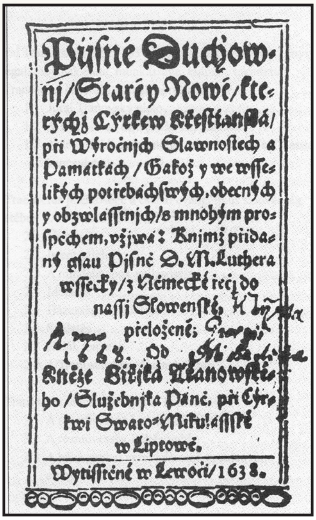
Pjsně Duchow-
nj / Staré y Nowé, kte-
rýchž Cýrkew Křesťanská /
při Wýročnjch Slawnostech a
Památkách / Gakož y we wsse-
likých potřebách swých, obecných
y obzwlásstnjch / s mnohým pro-
spěchem, vžjwá: K njmž přidá-
ný gsau Pjsně D. M. Luthera
wssecky / z Německé řeči do
nassj Slowenské
přeložené;
Od
Kněze Giřjka Třanowské-
ho / Služebnjka Páně, při Cýr-
kwi Swato-Mikulásské
w Liptowé.
Wytisstěné w Lewoči / 1638.

Az 1638-ban, Lőcsén kiadott Tranoscius belső címlapja

•

Vnútorná titulná strana Tranoscia vydaného v r. 1638, v Levoči

A Tranoscius

Cithara et Phiala sanctorum - Ének- és imádsággyűjtemény

A **Tranoscius** elnevezés – latin formájában – az alkotó személyéhez, Juraj Tranovský lengyel származású evangélikus lelkészhez köthető. Az 1636-ban, Lőcsén megjelent énekgyűjtemény és az azóta többször bővített, imádságokkal is kiegészített könyv a cseh, lengyel és szlovák evangélikusok közös énekeskönyve volt több, mint 350 éven át. Összetartó kapocs volt a Felvidéki, az Alföldre települt és a világ különböző országaiba kivándorolt evangélikus tótok között.

Az énekek és az imádságok rendjében fellelhetők az ókeresztény egyházi liturgia típusjegyei: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei.* A szerző ezáltal érvényesítette az egyházi esztendő liturgikus rendjét. A könyv nyelve a *králicei bibliai cseh*, gót betűs nyomdai megjelenéssel. Az 1900-as években már megjelent a latin betűs változat is, sőt 1935-ben Vietorisz József magyar nyelvre is lefordította, gazdagítva ezáltal a magyar evangélikusok énekeinek tárházát.

A **Tranoscius**, mint egyháztörténeti remekmű mélyen beleivódott az evangélikus szlávok (lengyelek, csehek, szlovákok) mindennapi kegyességébe. Jelen volt minden jeles egyházi ünnepen és családi eseménynél a bölcsőtől a sírig. A könyv lapjaira bejegyzett születési, keresztelési, házasságkötési és halálozási dátumok a család krónikájaként nemzedékeket is összekötöttek. Mint nagy kincset és értékes vagyontárgyat óvták, féltették. A Tranosciusok kézműves iparosok keze nyomán, bőr– vagy bársonykötéses, rézveretes, pántos, csatos, díszített megjelenésben kerültek tulajdonosaik kezébe.

Ez a mestermű, mely kétszázegynehány kiadást ért meg és átívelt országhatárokon, erőt adó példa kell hogy legyen a jövő nemzedékei számára. Hála legyen érte a szláv Luthernek, ***Tranovszký Györgynek*** és a gondviselő ***Istennek***.

Neumruť ale živ budu, abych vypracoval skutky Hospodinovy.
Žalm 118,17

Az 1905-ben, Szenicén kiadott Tranoscius borítója

•

Obal Tranoscia vydaného v Senici v r. 1905

Tranoscius

Cithara et Philia sanctorum – Spevník a zbierka modlitieb

Názov **Tranoscius** – v latinskej podobe – patrí k menu tvorcovi, Jurajovi Tranovskému, evanjelickému farárovi poľského pôvodu. Spevník, ktorý bol viackrát vydaný a doplnený aj modlitbami, vyšiel v Levoči v roku 1636 a viac ako 350 rokov slúžil pre českých, poľských a slovenských evanjelikov. Duchovne a kultúrne spájal obyvateľov Hornej i Dolnej zeme a slovenských evanjelikov vo svete.

V zozname spevov a modlitieb nájdeme typické znaky starokresťanských cirkevných liturgií: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Angus Dei*. Autor overil tým pravosť liturgického poriadku cirkevného roka. Jazykom knihy je *kralická biblická čeština* s gotickými písmenami. V 1900-tych rokoch sa vydala aj latinkou písaná verzia a v roku 1935 ju Jozef Vietorisz preložil aj do maďarčiny. Obohatil tým repertoár maďarských evanjelických piesní.

Tranoscius, ako majstrovské cirkevno historické dielo, hlboko zakotvil do každodennej láskavosti slovanských evanjelikov (Poliakov, Čechov, Slovákov). Bol prítomný na každom cirkevnom sviatku a rodinnej udalosti od kolísky až po hrob. Na strany knihy sa zaznamenávali údaje narodenia, krstín, svadby a smrti. Tranoscius bol akousi rodinnou kronikou pre viac generácií. Rodina si Tranoscius uchovávala vo veľkej úcte a chránila ho. Tranosciá vyrábali precízni remeselníci, boli v koženej alebo v zamatovej väzbe, s medeným kovaním, sponou a boli ozdobené.

Toto majstrovské dielo, ktoré zažilo viac ako dvesto vydaní a preklenulo hranice štátov, dáva silu a je príkladom aj pre budúce generácie. Chvála buď slovanskému Lutherovi, **Jurajovi Tranovskému** a starostlivému **Bohu.**

Az értékteremtő Tranovszky György életútja

Tranovszky György

Tranovszky György 1592. április 9-én született a sziléziai Teschenben. Szülei Třanowice (Lengyelország) nevű településről származtak, innen eredeztethető a neve: **Jiří Třanovský,** szlovákul **Juraj Tranovský,** magyar nyelvhasználat szerint **Tranovszky György.**

Ócseh, králicei bibliai nyelven író egyházi énekszerző és evangélikus lelkész volt, akit „**szláv Luther**"-nek is neveznek. Gimnáziumi évei után öt évig tanult a wittenbergi egyetemen, abban a környezetben, ahonnan a reformáció útjára indult, és ahol mélyen megérintette őt Filip Melanchton és Luther Márton szellemisége.

Az egyetemi tanulmányok befejezése után állásajánlatot kapott Prágában, ahol két éven át tanított, majd iskolarektorrá nevezték ki a morvaországi Holesovban, később Meziricben. 1615-ben házasságra lépett Polányi Annával, majd miután pappá szentelték elfogadta a lelkészi szolgálatra való felkérést, ugyancsak Meziricben. Akkoriban már nagy erővel folyt Csehországban az erőszakos katolizálás. A Prága melletti, *fehérhegyi csatában* súlyos vereséget szenvedtek a protestáns rendek, s ez a tény veszélyt jelentett Tranovszky számára is. Megfosztották minden vagyonától, és menekülnie kellett. Egy időn át fogva tartották, majd 1625-ben, mint számkivetettet, báró Szugyogh János elhívta őt udvari lelkésznek a sziléziai Bielicébe. Három év múlva – Illésházy gróf meghívására – Árva várába ment, ahol nyugodt lelkészi szolgálat várt rá. A sokéves vándorlás után itt felüdülhetett. Erre szüksége volt, hogy erőt gyűjtsön énekgyűjteménye és imádságos könyve szerkesztéséhez.

1631-ben került Liptószentmiklósra lelkésznek a Szent Miklós templomba. Itt élt és itt szolgált haláláig. 1637. május 29-én halt meg, egy évvel azután, ahogy kiadták énekgyűjteményét, a Cithara Sanctorum-ot. A Szt. Miklós Templomban temették el az oltár alá 1637. június 2-án. Azóta a katolikusok, az ellenreformáció során, visszavették templomukat. Talán a sors iróniájának tudhatjuk be, hogy a legnagyobb szláv evangélikus most római katolikus templomban nyugszik.

Životná dráha hodnotvorného Juraja Tranovského

Narodil sa 09. apríla 1592 v Sliezskom Tešíne. Jeho rodičia pochádzali z obce Třanowice (Poľsko), odtiaľ sa odvodzuje aj jeho priezvisko: **Jiří Třanovský,** po slovensky **Juraj Tranovský,** podľa maďarského jazykového používania **Tranovszky György.** Bol evanjelickým farárom a skladateľom piesní, ktorý písal v staročeskej, kralickej bibličtine a ktorého označujeme ako „**slovanský Luther**".

Po gymnaziálnych štúdiách päť rokov študoval na univerzite vo Wittenbergu, v prostredí, kde sa zrodila reformácia a kde hlboko zapôsobil naňho duch Melanchtona a Martina Luthera.

Po ukončení štúdií dostal ponuku na prácu v Prahe, kde počas dvoch rokov učil, potom bol vymenovaný za rektora v Holešove, neskôr v Meziričí. V roku 1615 vstúpil do manželstva s Annou Polaniovou, a po tom, čo bol vysvätený za kňaza, prijal pozvanie do farárskej služby tiež v Meziričí. V tých časoch už intenzívne prebiehala násilná katolizácia v Čechách. Protestantské rády pri bitke na Bielej hore utrpeli ťažkú porážku a táto situácia veľmi tvrdo ovplyvnila aj Tranovského. Prišiel o všetok majetok a musel utiecť. Za istý čas bol vo väzení a v roku 1625, ho ako vyhnanca povolával barón Ján Sunyogh do Sliazkeho Bielska za dvorného kazateľa.

Po troch rokoch – na pozvanie grófa Illésházyho – odchádzal na Oravský zámok, kde ho čakala kľudná farárska služba. Po mnohých rokoch putovania tu našiel osvieženie. Potreboval to, aby si nazbieral silu ku tvorbe spevníka a knihe modlitieb.

Ako farár v roku 1631 sa dostal do kostola Sv. Mikuláša v Liptovskom Sv. Mikuláši. Tu žil a slúžil do svojej smrti. Zomrel 29. mája 1637 , rok po tom, ako vyšla jeho tvorba Cithara Sanctorum v Levoči. Pochovali ho 2. júna 1637 pod oltár v kostole sv. Mikuláša. Odvtedy katolíci, počas protireformácie si získali späť svoj kostol. Iróniou je, že najväčší slovanský evanjelik teraz už odpočíva v katolíckom kostole.

A Tranoscius több évszázadon át tartó szerepe a cseh, lengyel és szlovák ajkú evangélikusok életében

A XVII. század elején csupán néhány kisebb terjedelmű énekes könyv állt a közép-európai szláv evangélikusok rendelkezésére, az is csak a gazdagabb réteg számára volt elérhető. Bizonyos énekgyűjteményekből csak a képzettebb kórusok tudtak énekelni. Ján Mocko egyháztörténész, valláskutató írásai között olvashatunk arról, hogy abban az időben, a templomi éneklésben csak az írni- olvasni tudók vehettek részt. Akik ezzel a képességgel nem rendelkeztek, azok hallás után tanulták meg az énekeket, hogy egyenrangúak lehessenek az olvasni tudó hívekkel. Tranovszky felismerte egy egységes ének- és imádsággyűjtemény szükségességét, melynek megírására lelkésztársai és a csehországi földesurak is bíztatták.

De nemcsak az énekeskönyv hiánya gátolta az egységes egyházi szokások kialakítását, hanem az agenda hiánya is. Nagy áttörést jelentett a **Phiala Odoramentorum** *(Keresztény imádságok)* 1635-ben történő megjelenése, mely agendális hiányokat pótolt, és az 1636-ban megjelent **Cithara Sanctorum**-mal *(Szent énekek gyűjteménye)* együtt agenda előkészítő műnek számított.

Ezáltal megnyílt a lehetősége annak, hogy a könyv szélesebb rétegekbe is eljusson és az istentiszteleteken a lelkészek a Tranovszky által megjelölt liturgikus rend szerint végezzék a szolgálatot. Egyre nagyobb iramban gyarapodott a könyv kiadásainak száma, és azzal együtt az énekek száma is, melyeket a kiadók más szerzőktől, vagy más énekeskönyvekből vettek át. Népszerű lett az éneklés az evangélikus egyházaknál, de családi körben is, jeles alkalmakkor és a mindennapok meghatározó perceiben egyaránt. Zengett az ének hajnalban, délben , este és lefekvés előtt. Hasonlóan kinn a földeken, a kertekben, szőlőkben, nagyobb munkák előtt.

A jeles alkalmakat, mint például a keresztelőt, eljegyzést vagy a lakodalmat mindig a 703-as számú énekkel kezdték (*S Bohem já chci začíti….-Istennek nevében kezdem*….).

Énekeltek örömükben, bánatukban, elemi csapások alkalmával, halott virrasztásakor, vagy temetésen. A templomi alkalmakra vasárnaponként általában egy-másfél órával hamarabb érkeztek, hogy az istentisztelet előtt, orgonakíséret nélkül kedvükre énekelhessenek. Mindezek a szokások éltek Szarvason is, a többségben lévő szlovák lakosság körében.

A Tranoscius kegyesség megtartó erővé vált nem csak egyházi gyülekezetekben, hanem a családi közösségekben is. Az óhazából, a világ legkülönbözőbb tájaira kivándorolt szlovák evangélikusok is ebből a könyvből énekeltek és imádkoztak. Tulajdonosaik féltett kincsként őrizték az egyszerűbb vagy díszesebb formában kiadott példányokat. Ma már csak relikviaként őrzik könyvespolcaikon az örökösök, a hozzáértők és a hozzá nem értők egyaránt.

Nagy utat tett meg ez az egyháztörténeti remekmű, mely közel 400 év alatt több mint 200 kiadást élt meg. Ez, az énekeskönyvek tekintetében szinte példátlan a világban. Félve tesszük fel a kérdést, hogy vajon mit tartogat számára a jövő.

Aradi András Péter nyugalmazott ev. lelkész szavai talán választ adnak kérdésünkre:

„…A nagy ív aláhanyatlik már, megfutotta pályáját. Ezrek és tízezrek szívében, lelkében elvégezte áldásos feladatát. De nem semmisül meg, hiszen tovább él több énekeskönyvben, így a mi magyar énekeskönyvünk sok énekében is.

A Tranoscius-szal is foglalkozó kutatók, egyháztörténészek egységesen állítják, hogy a szlovák evangélikusok vallásos életében ennek az énekeskönyvnek legalább akkora jelentősége volt, mint a Szentírásnak, ha nem nagyobb. Ezzel összefüggésben ma önkéntelenül is Keresztelő János szavai jutnak az eszembe, aki a testté lett Igére utalva ezt mondta: ***„Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem”*** *(Jn 3,30)****.”***

Szlovák evangélikusok az Ótemplomban az 1940-es években

•

Slovenskí evanjelici v Starom kostole v štyridsiatych rokoch minulého storočia

Počas viac ako stáročia trvajúca úloha Tranoscia v živote po slovensky, česky a poľsky hovoriacich evanjelikov

Na začiatku XVII. storočia bolo pre stredoeurópskych Slovanov málo spevníkov, aj tie boli dostupné len pre zámožnejšie vrstvy. Z niektorých spevníkov vedeli spievať len skúsení členovia speváckych zborov. Medzi spismi Jána Mocka, výskumníka cirkvi, sa dočítame, že v tom čase sa kostolných spevov sa mohli zúčastniť iba osoby, ktoré vedeli čítať a písať. Tí, ktorí neovládali tieto zručnosti, spevy sa naučili z počutia, aby boli rovnocenní s osobami, ktoré vedeli čítať. Tranovský zistil, že ľudia potrebujú jednotný spevník a modlitebnú knižku, v čom ho podporovali jeho súkmeňovci a českí zemepáni. Pri vytvorení jednotných cirkevných zvykov bol nielen nedostatok spevníka, ale aj medzera v agende. Veľký zlom zaznamenalo vydanie **Phiala Odoramentorum** (Kresťanské modlitby) z roku 1635, ktoré vyplnili medzery v agende a v roku 1636 vydaná **Cithara Sanctorum** (Harfa svätých spevov), ktorá sa považovala za prípravné dielo agendy.

Prostredníctvom novej knihy sa otvorila možnosť zapojiť do bohoslužby aj širšiu verejnosť a farári mohli slúžiť podľa vyznačeného liturgického poriadku, ktorý stanovil Tranovský. Rýchlo sa rozrástol počet vydaných spevníkov, a tým aj počet piesní, ktoré vydavateľstvo prebralo od iných autorov či z iných spevníkov. Spievanie sa stalo čoraz obľúbenejším nielen v evanjelickej cirvki, ale aj v rodinách, počas významných dní či pri každodenných momentoch života ľudí. Ozýval sa spev na úsvite, cez poludnie, večer či pred spaním. Podobne aj pri práci na poli, v záhrade, vo vinici, pred veľkými prácami. Pri významných udalostiach, ako napríklad krst, zásnuby, či svadba sa vždy začalo spievať so spevom č. 703 (*S Bohem já chci začíti*).

Ľudia spevali, keď mali radosť, smútok, v prípade katastrof a nepriaznivých prírodných javov, pri bdení pri zosnulom alebo na pohrebe. V nedeľu do kostola prichádzali o hodinu alebo o hodinu a pol skôr, aby si pred bohoslužbou, bez doprovodu organa vedeli schuti zaspevať. Všetky tieto zvyky žili v kruhu sarvašských Slovákov, väčšinou v kruhu slovenského obyvateľstva. Tranoscius – hlavne v kruhu slovenských evanjelikov – sa stal milosťou, súdržnou silou nielen v kostoloch, ale aj v rodinách. Slováci zo starej vlasti, ktorí sa roztrúsili do sveta z tohto spevníka, spievali a modlili sa. Majitelia spevníkov ich chránili ako najvzácnejší poklad, bolo jedno, či je v jednoduchom viazaní, či je v ozdobnom vydaní. Dnes už stojí len ako pekná relikvia na poličkách dedičov, skúsených a menej skúsených. Toto cirkevné majstrovské dielo za necelých 400 rokov prešlo kus obrovskej cesty. Pokiaľ ide o spevníky, je to vo svete ojedinelé. S obavou si kladieme otázku, čo mu prinesie budúcnosť. Možno ako odpoveď nám poslúžia slová evanjelického farára vo výslužbe, ***Ondreja Petra Aradiho***: *„Veľká klenba už klesá, prekonalo svoju dráhu. Urobilo požehnanú úlohu v srdciach*

a duší tisícich osôb. Nezanikne, žije v spevníku naďalej, ba aj v piesňach maďarských spevníkoch.

Výskumníci, historici vo vzťahu k Tranosciu tvrdia, že význam tohto spevníka v kruhu a v živote slovenských evanjelikov bol dôležitý, a možno aj významnejší ako Písmo sväté. A v súvisloti s tým mi prichádzajú na um slová Jána Krstiteľa, ktorý hovoril nasledovné:

*„**On musí rásť, – a ja musím byť menší**."*

Útban a templomba – Dénes Anna festménye

•

Na ceste do kostola – Maľba Anny Dénešovej

Tanya télen – Korbely István grafikája

•

Salaš v zime – Grafika Istvána Korbelya

Az 1894-ben, Budapesten kiadott Tranoscius borítója

•

Obal Tranoscia vydaného v Budapešti, v.r. 1894

Az 1853-ban, Budapesten kiadott Tranoscius belső címoldala

•

Vnútorná titulná strana Tranoscia vydaného v roku 1853 v Budapešti

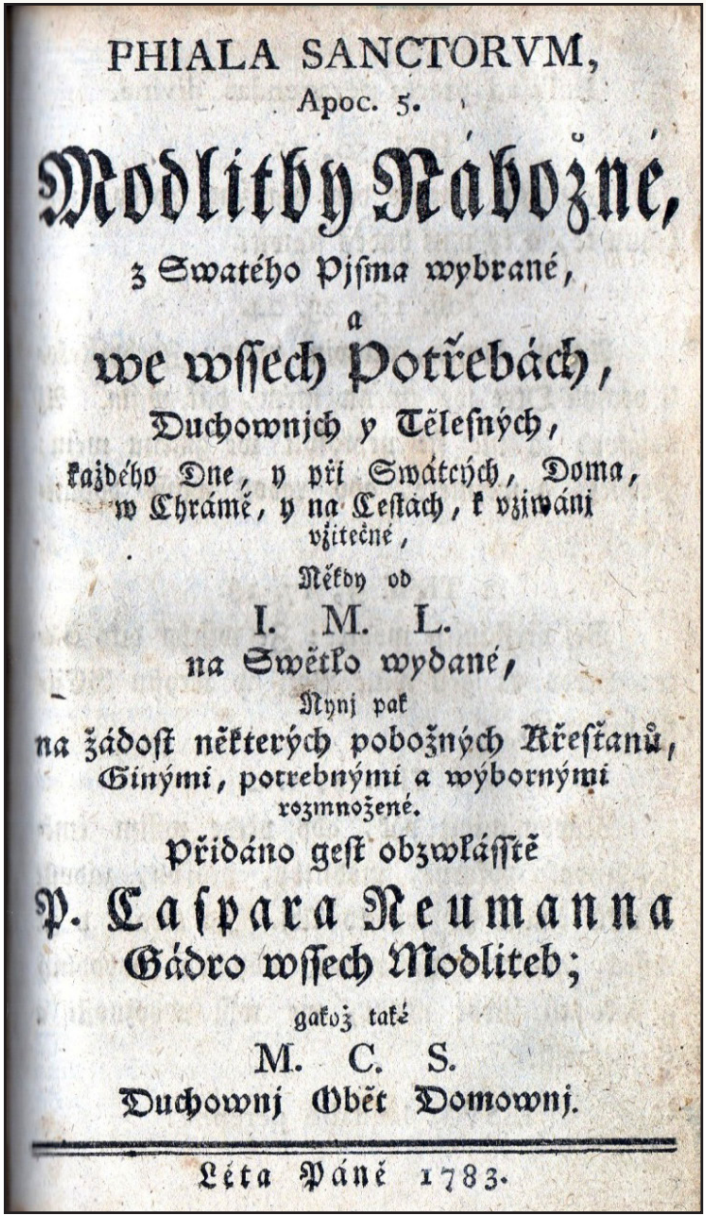

PHIALA SANCTORVM,
Apoc. 5.

Modlitby Nábožné,
z Swatého Pjsma wybrané,
a
we wssech Potřebách,
Duchownjch y Tělesných,
kazdého Dne, y při Swátcých, Doma,
w Chrámě, y na Cestách, k vzjwánj
vžitečné,
Někdy od
I. M. L.
na Swětlo wydané,
Nynj pak
na žádost některých pobožných Křesťanů,
Ginými, potrebnými a wýbornými
rozmnožené.
Přidáno gest obzwlásstě
P. Caspara Neumanna
Gádro wssech Modliteb;
gakož také
M. C. S.
Duchownj Oběť Domownj.

Léta Páně 1783.

Az 1783-ban kiadott Tranoscius Kegyes imádságok fejezetének címoldala

•

Titulná strana časti Nábožných modlitieb Tranoscia vydaného v roku 1783

1933-ban a Szarvasi Ág. Hitvallású Evangélikus Egyház énekeskönyvet adott ki az iskolás gyermekek számára. A könyv alapjául a Tranoscius szolgált.

•

Evanjelická cirkev Aug. vyznania v Sarvaši v r. 1933 vydala spevník pre školopovinné deti. Základom knihe slúžil Tranoscius.

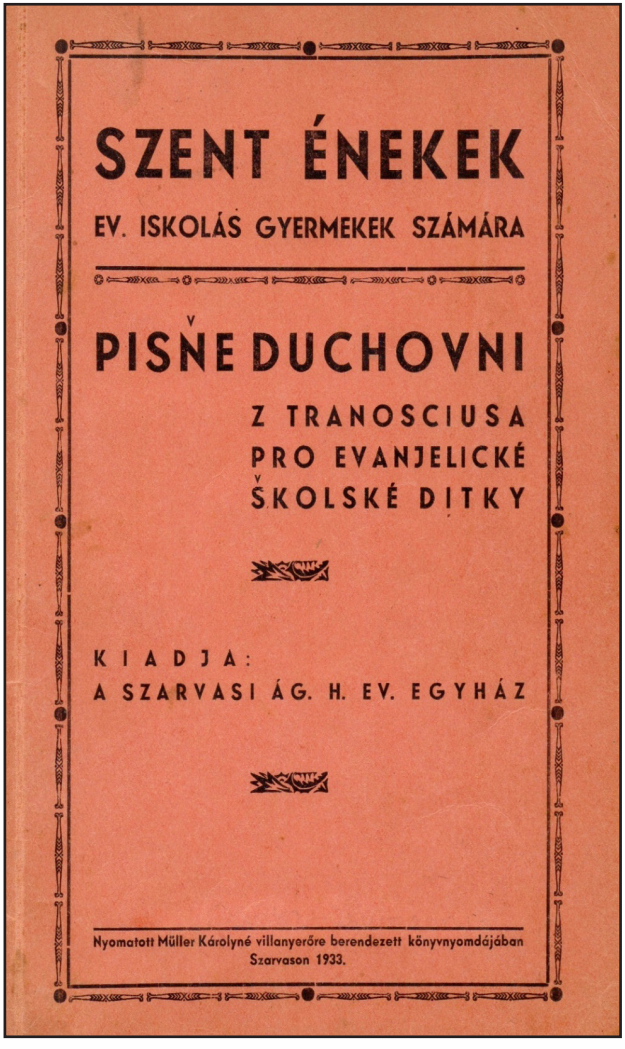

Az iskolák részére szerkesztett énekeskönyvhöz Bartos Pál, újtemplomi evangélikus lelkész írt előszót.

•

Ku knihe, redigovanej pre školy úvodné slovo napísal Pál Bartoš, farár Nového evanjelického kostola.

ELŐSZÓ.

A vallásos lélek a legrégibb időktől fogva igénybe vette az ének szárnyait, hogy azokon a lelkinek és szelleminek felismert Istenhez emelkedjék. Mózes és Debora éneke, Dávid zsoltárai, Salamon énekei ennek örök bizonyitékai és ragyogó példái. Ezsaiás próféta is mondja: Ama napon ez éneket éneklik Juda földjén: „Erős várunk van nékünk, szabaditását adta kőfal és bástya gyanánt“ (26, 1).

Az evangeliom népe is megtartotta az örvendő és hálás gyermeki léleknek ezt az Istenhez szárnyaló megnyilatkozását (Jak. 5, 13) és a testvéries intelemnek és buzditásnak e mindennél erősebben összefogó szent kapcsát. (Kol. 3, 16.) Az első keresztyének, a Krisztus martirjai és hitvallói zsoltárokkal, dicséretekkel és lelki énekekkel szálltak a hitnek „ama nemes harcaiba“. Luther csodálatra méltó hitküzdelmében éneket szerzett: „Erős várunk nekünk az Isten“. A mi evangelikus egyházunk kezdettől fogva „éneklő egyház“ volt. Innen származik énekeiben való páratlan gazdagsága és ez a gazdagság lelki és történelmi erejének az ige mellett egyik legszebb és legerősebb oszlopa.

Egyházunk történelmi lelkületéhez hiven jártak el magyarhoni ev. egyházunkban is mindama tanügyi felsőbb hatóságaink, felügyeleti bizottságaink, melyek a szentének és azok dallamainak mennél behatóbb és belterjesebb tanitását szorgalmazták.

Ennek a törekvésnek hódolt a békési ág. hitv. ev. egyházmegye 1899. évi közgyűlésének idevonatkozó határozatával, mely 200 tót és 100 magyarnyelvű ének tanitását tette kötelezővé s a szarvasi ág. hitv. ev. egyházközség, melynek tanácsa 1902. évi, majd 1912. június 19-iki és szeptember 6.-iki, 1928. április 24-iki és szeptember 21-iki — most legutóbb pedig 1933. szeptember 5-iki határozataival e „népiskolai énekeskönyv“ összeállitását és immár negyedik kiadásban való kinyomatását rendelte el.

Hálával jegyezzük fel azok neveit, akik az első összeállitás nagy munkáját elvégezték. Mind elköltöztek már: Benka Pál, Csernák János, Dankó Soma és Simkovics Pál, — de emléküket elismeréssel és hálás kegyelettel őrizzük.

A második és harmadik kiadáshoz az énekanyagnak ütemek szerint való beosztását, osztályok szerint való csoportositását és nehány éneknek szólamokra való felvételét az egyházközség volt ig. tanitója Piliszky János nagy körültekintéssel és ügybuzgósággal végezte. E legujabb kiadás átjavitásának és nyomda alá készitésének munkáját Rohoska Géza ó-templomi orgonistatanitó végezte, a tüzetes átnézést az egyházközség négy orgonistája, Rohoska Géza, Brózik Károly, Rohoska Jenő és Borgulya Endre teljesitették.

Szarvas, 1933. szeptember 25.

Bartos Pál
isk. biz. elnök.

Az iskolai énekeskönyvben az énekek szövegei ócseh bibliai nyelven és magyarul voltak lejegyezve.

•

V spevníku pre školy texty piesní boli napísané v kralickej bibličtine a v maďarčine.

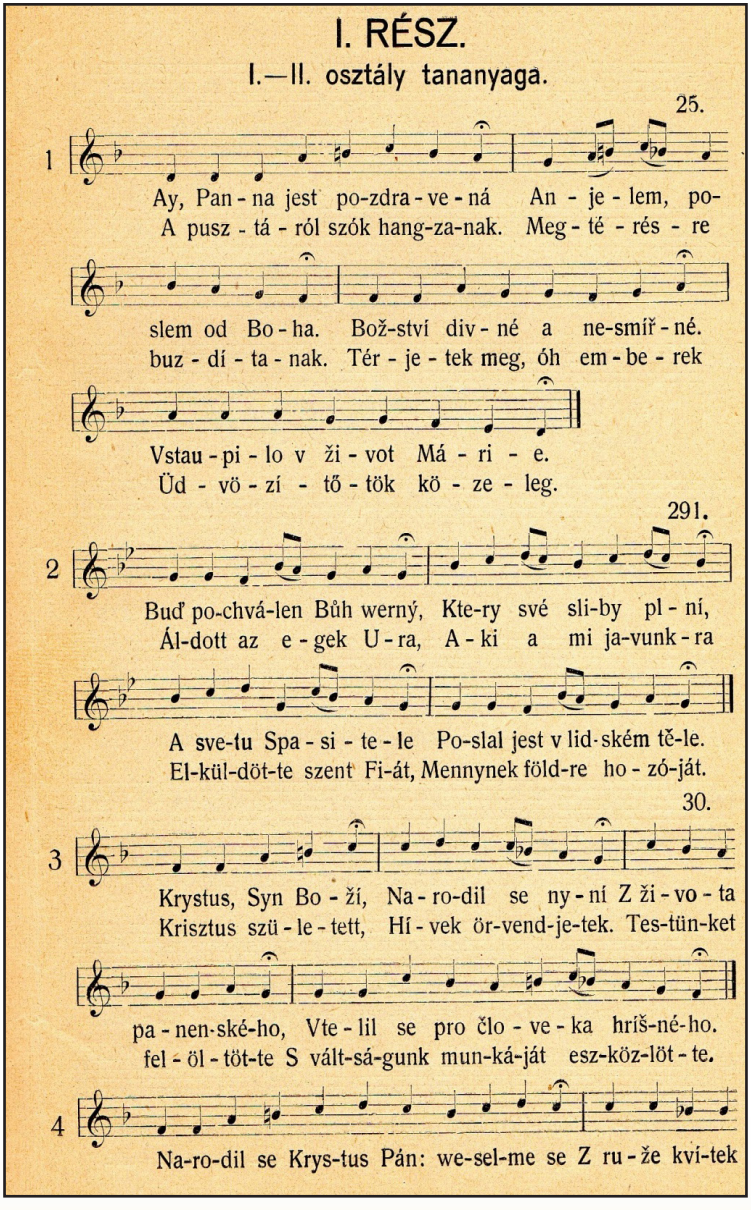

I. RÉSZ.

I.—II. osztály tananyaga.

25.

1 Ay, Pan - na jest po-zdra - ve - ná An - je - lem, po-
A pusz - tá - ról szók hang-za-nak. Meg - té - rés - re
slem od Bo - ha. Bož-ství div - né a ne-smíř - né.
buz - dí - ta - nak. Tér - je - tek meg, óh em - be - rek
Vstau - pi - lo v ži - vot Má - ri - e.
Üd - vö - zí - tő - tök kö - ze - leg.

291.

2 Buď po-chvá-len Bůh werný, Kte-ry své sli-by pl - ní,
Ál-dott az e - gek U - ra, A - ki a mi ja-vunk - ra
A sve-tu Spa - si - te - le Po-slal jest v lid-ském tě-le.
El-kül-döt-te szent Fi-át, Mennynek föld-re ho - zó-ját.

30.

3 Krystus, Syn Bo - ží, Na - ro-dil se ny - ní Z ži - vo - ta
Krisztus szü - le - tett, Hí - vek ör-vend-je-tek. Tes-tün-ket
pa - nen-ské-ho, Vte - lil se pro člo - ve - ka hríš-né-ho.
fel - öl - töt-te S vált-sá-gunk mun-ká-ját esz-köz-löt - te.

4 Na-ro-dil se Krys-tus Pán: we-sel-me se Z ru - že kví-tek

A Szentandrási úti tanyai iskola tanulói 1934-ben

•

Žiaci salašskej školy pri Szentandrášskej ceste v roku1934

A szarvasi Állami Iskola tanulói 1936-ban

•

Žiaci Štátnej školy v Sarvaši v roku 1936

Az énekgyűjtemény hatása a magyar nyelvű evangélikusok énekkultúrájára

Vietórisz József nyíregyházi gimnáziumi tanár két évtizedes, körültekintő fordító munkája eredményeként 1935-ben Budapesten megjelent a Tranoscius magyar nyelvű változata. Ezáltal a Tranoscius énekei a Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteinek szláv nyelvet nem ismerő hívei számára is énekelhetővé váltak, sőt gazdagították a későbbiekben megjelent magyar nyelvű evangélikus énekeskönyvek énekeinek tárházát. Pl. 1939-ben a Bartos Pál által szerkesztett szarvasi Evangélikus keresztyén énekeskönyben 162 ének van megjelölve Tranosciusként, de fellelhetők ugyanezen énekek a békéscsabai, dunántúli és más evangélikus énekeskönyvekben is.

Vplyv zborníka na hudobnú kultúru maďarských evanjelikov

József Vietórisz, učiteľ v gymnáziu v Níreďházi, dvadsať ročnou obozretnou prekladateľskou prácou sa pričinil k tomu, že v roku 1935 v Budapešti vyšla maďarská verzia Tranoscia. Týmto spevy z Tranoscia vedeli spievať aj veriaci Evanjelickej Cirkvi Maďarska, ktorí neovládali slovanský jazyk, ba v budúcnosti obohatil repertoár vydaných spevníkov v maďarčine. Napríklad v roku 1939 Pál Bartos redigoval sarvašský Evanjelický kresťanský spevník, kde bolo poznačených 162 piesní z Tranoscia, ale môžeme nájsť tie isté piesne aj v čabianskom, zadunajskom a v iných evanjelických spevníkoch.

„Felvidéki és alföldi evangélikus tótajkú hittestvéreink hagyományos szeretettel ragaszkodnak ahhoz az Énekes-könyvükhöz, amely Tranoscius néven kerek háromszáz év óta éleszti bennük a vallásos buzgalmat, s nemcsak igényük kielégítésére, hanem áhítatuk fokozására is alkalmasnak bizonyult.

Nem lehet tagadnunk, hogy e hatalmas gyűjtemény a maga nagy gazdagságával és változatosságával méltó is a kegyeletes megbecsülésre. Valóban igazi kincsesbányája a legjelesebb német, tót, cseh, lengyel énekszerzők szebbnél szebb alkotásainak."

/Vietórisz József/

CITHARA SANCTORUM.
Jel. 5,8.

Régi és új

EGYHÁZI ÉNEKEK

amelyeket a keresztyén egyház
az év ünnepnapjain és emlékünnepein
valamint mindennemű általános és különös
szükségeiben
Isten anyaszentegyházának építésére
nagy áldással használ
s melyeket egykor összegyüjtött és kiadott

TRANOVSZKY GYÖRGY
lelkész, a litószentmiklósi egyház
lelkipásztora.

Fordította:
VIETÓRISZ JÓZSEF

Budapest, 1935.
A Magyar Luther-Társaság kiadása

PHIALA SANCTORUM
Szentek kincsesbányája
Jel. 5,8

Isten szent Igéjéből merített

KEGYES IMÁDSÁGOK

amelyeket, mint mindennemű lelki-testi szükségeinkben és
mindennapon, ünnepeken, otthon, templomban,
úton való fohászkodásra alkalmasakat egykoron

I. M. L.
adott ki,
mi pedig most néhány istenfélő keresztyén kívánságára
más szükséges kitűnő imádsággal, különösen pedig

NEUMANN P. GÁSPÁR

Minden könyörgések foglalata,

nemkülönben

M. C. S.

Házi lelki áldozat

c. műveivel bővítettük ki.

Fordította:
D. Geduly Henrik
püspök

Kedves emlékeim a Tranoscius-ról

Nagyon régen volt, kicsi gyermek voltam. Egy vasárnap délután édesanyám a térdére ültetett, az asztalra tette a *Tranoscius*t, kinyitotta, és ezt mondta: most szlovákul olvasni és írni foglak tanítani. Ez volt számomra a szlovák oktatás. Iskolában egyetlen órát sem tanultam ezen a nyelven. A szlovákul történő olvasáskészségem a *Tranoscius*ból fakad. Szlovákiai konferenciákon mégis értem a szlovák nyelven elhangzó előadásokat. Igen, a *Tranoscius* alapján. De ehhez kellett egy édesanya, aki szlovák paraszt családba született, ott élt, és érték volt számára evangélikus hite, amit gyermeke számára is tovább akart adni. Voltak drága szlovák nagyszüleim, akik nemcsak munkát és földet szeretni tanítottak, de a hit kincseivel is megismertettek. Így él emlékeimben egy gyermek ének a *Tranoscius*ból, mely szintén egy vasárnap délutánt idéz számomra mind a mai napig. Oly sokszor ismétlődött, mígnem kitörölhetetlenné vált. Magyarul így hangzik:

Tr. 87. Gyermekeim, halljátok, Jézuska szól hozzátok!
Ha jók lesztek, tanultok, Imádkoztok, javultok:
Angyalokkal ott leszek Mindenkoron köztetek,
S oltalmazlak titeket.

A szó ma már szinte érthetetlenül érkezik hozzánk századok messzeségéből, de a lelkület, mely egy embert írásra indított, az él! Ez a drága könyv a Bibliát is pótolta, és az egyszerű ember számára érthetően közelítette meg a Biblia történeteit. Jézust közelebb hozta, ígéreteit érthetőbbé tette. Csodálatos dallamai vannak. Új fordítással a szöveget a mai ember kezébe adhatjuk, de az elveszített dallamok pótolhatatlanok! Mindazokat pedig a mi, egy-két elemit, a legjobb esetben hat elemit végzett, drága őseink emlékezetből énekelték. Hogy érkezett-e elődeink kezében az első telepesek kocsiján ebből a drága kincsből Szarvasra is, azt soha nem fogjuk megtudni, de lelkülete a miénk lett. **Őrizzük!**

Fényesre koptatott, rézveretes példányai fölött lelki szemeinkkel lássuk meg föléjük hajoló, énekeik fölött elgondolkodó, drága őseinket.

Nobik Erzsébet
nyugalmazott evangélikus lelkész

Moje milé spomienky z Tranoscia

Bolo to veľmi dávno, bola som malé dieťa. Jedno nedeľné popoludnie ma posadila mamička na kolená, položila na stôl *Tranoscius,* otvorila ho a povedala: budem ťa učiť po slovensky čítať a písať. To bola pre mňa slovenská výučba. V škole som sa ani jedinú hodinu neučila v tomto jazyku. Čítať po slovensky som sa naučila z *Tranoscia*. Na konferenciách na Slovensku predsa pochopím prednášky prednesené v slovenčine. Áno, podľa Tranoscia. K tomu ale bola nevyhnutná jedna mamka, ktorá sa narodila do slovenskej sedliackej rodine, tam žila a bola preňu pokladom evanjelická viera, ktorú chcela aj svojmu dieťaťu odovzdať. Mala som drahých starých rodičov, ktorí ma učili nielen prácu a zem v láske mať, ale ma oboznámili aj s pokladmi viery. Takto žije v mojich spomienkach jedna pieseň pre deti z *Tranoscia,* ktorá vyvoláva do dnes spomienky tiež jedného nedeľného popoludnia. Tak častokrát sa to opakovalo, že sa už nedá zabudnúť.

Tr. 87. Slyšte mne, dítky milé, Mluví Ježiš pachole: Buďte dobré, učte se
A rády modlte se, Tak já budu vždy při vás A s Anjeľmi každý čas
Budu ostříhati vás.

Slovo prichádza k nám z diaľky stáročia takmer nezrozumiteľne, ale duch, ktorý jedného človeka na písanie povzbudil žije! Táto drahá kniha odmenila aj Bibliu a pre jednoduchého človeka umožnila ľahšie pochopiť biblické príbehy. Priniesla ich bližšie k Ježišovi, pomohla im pochopiť jeho sľuby. Má úžasné melódie. S novým prekladom sa môže dať text do rúk dnešného človeka, ale stratené melódie sú nenahraditeľné! A naši predkovia, ktorí mali za sebou iba jednu-dve, prinajlepšom šesť školských tried, všetky tie melódie naspamäť spievali. Či prišlo z tohto drahého pokladu na voze prvých osadníkov, v rukách našich predkov aj do Sarvaša, toho sa nikdy nedozvieme, ale duch ostál našim. **Chráňme ho!**

Nad ligotavo zodratými, s mosadzom ozdobenými exemplármi si predstavme našich drahých predkov, ktorí nad knihou sklonení, rozmýšľajúc nad pesničkami nám vieru zachovali.

Alžbeta Nobiková
evanjelická farárka vo výslužbe

A Tranoscius – Őseink féltett kincse

A *Tranoscius* énekeskönyv őseink drága kincse volt s az utódok számára is nagy érték. Amikor a szlovákok háromszáz évvel ezelőtt ideköltöztek az „új hazába", hozták magukkal féltett kincsüket. Ez a könyv egy „darab otthont" jelentett számunkra, hiszen ebből énekeltek, imádkoztak otthon is. Ezt a szép hagyományt az új hazában is megőrizték. Nagyon sokáig ragaszkodtak ehhez a drága kincshez. Az Alföldön, Békéscsabán a mai napig használják, de gyakorta énekelnek belőle a Pest megyei Acsán is. Sokáig ragaszkodtak a *Tranoscius*hoz Nógrád Megyében is. Egyik szolgálati helyemen, Terényben a régi egyházi vezetőség a „legelmaradottabbaknak" nevezte Őket, kik nem szerettek volna lemondani arról, hogy minden vasárnap délután ún. „létániájuk" (litánia) legyen, ahol a *Tranoscius*ból énekeltek. Acsán a mai napig hagyomány a litánia, ahol ugyan a prédikáció már magyar nyelven hangzik, de a hívek a Tranosciusból énekelnek. Több helyen ún. „magyar verzió" is létezik Vietórisz József fordításában. Ezeket az énekeket a fiatalabb nemzedék is megszerette.

Amikor Szlovákiából megkaptuk az új Agendát és az új szlovák énekeskönyveket, fenntartásaink, félelmeink voltak: hogy fognak ehhez hozzászokni híveink? Lassan hozzászoktak – nem az idősebb, hanem főleg a fiatalabb nemzedék. Budapesti Szlovák Egyházközségünkben, de már több vidéki szlovák gyülekezetünkben is ezeket az új énekeskönyveket használjuk. Híveink szeretnek énekelni, ugyanúgy, ahogy ezt régen szlovák őseink tették.

Kedves énekeim a Tranoscius–ból : *„Kde jsi můj přemilý..."* (Jézusom, Krisztusom…) /Tr. 869./, *„Ježiši, drahý poklade..."* (Uram Jézus, drága kincsem…) / Tr. 866./ és a *„Kdo jen na Boha se spoléhá..."* (Ki dolgát csak Istenre hagyja…)/Tr. 573./ Mindhárom ének azért kedves nekem, mert sok biztatás, bátorítás van bennük, amire mindig szükségünk van. Szívből jövő imádságok is ezek, és bizonyságtételek arról a Krisztusról, aki mindig mellettünk áll.

Luther Márton szerint: **„ Aki énekel, az kétszer imádkozik."**

JHS

Gulácsiné Fabulya Hilda
a Magyarországi
Országos Szlovák Önkormányzat
utazó evangélikus lelkésze

Tranoscius - vzácny poklad našich predkov

Zborník *Tranoscius* bol drahým pokladom našich predkov a je aj pre potomkov veľkou hodnotou. Pred tristo rokmi, keď sa Slováci presťahovali do „ novej vlasti“ priniesli so sebou tento ich poklad. Táto kniha znamenala pre nich „kus domova“, veď z tejto knihy spievali a modlili sa aj doma. Túto peknú tradíciu zachránili aj v novej vlasti.

Veľmi dlho sa pridržiavali ku tej drahej knihe. Dodnes sa používa na Dolnej zemi, v Békešskej Čabe, ale sa často spieva z nej aj v Jači, v Pešťianskej župe. Dlho sa pridržiavali Tranoscia aj v Novohradskej župe. V jednom mojom služobnom mieste, v Teranoch staré vedenie cirkvi nazývalo „najzaostalejšími“ tých, ktorí sa nechceli zrieknúť z toho, aby mali každú nedeľu v popoludní tzv. „létániu“(litániu), kde sa z *Tranoscia* spievalo. V Jači je dodnes zvykom litánia, kde síce kázeň odznie po maďarsky, ale veriaci spievajú z *Tranoscia.* Vo viacerých komunitách majú aj tzv. „maďarskú verziu“ v preklade Jozefa Vietórisza. Tieto piesne spieva rád aj mládež.

Keď sme dostali novú Agendu zo Slovenska a nové spevníky, mali sme obavy: ako k tomu privyknú naši veriaci. Ale privykli, no hlavne nie staršia ale mladšia generácia. V Budapešti v Slovenskom cirkevnom zbore, ale už aj vo viacerých vidieckých slovenských cirkevných zboroch používame tieto nové spevníky.

Naši cirkevníci veľmi rád spievajú: tak isto ako to aj naši slovenskí predkovia konali.

Moje obľúbené piesne z Tranoscia: *„Kde jsi můj přemilý...”* (Kde si môj premilý...) Tr. 869., *„Ježiši, drahý poklade...”* (Ježiši, drahý poklad môj...) Tr. 866. a *„Kdo jen na Boha se spoléhá...”* (Kto len na Boha sa spolieha...) Tr. 573. Všetky tri piesne sú pre mňa zato milé, lebo nájdeme v nich veľa povzbudenia a priazní, čo vždy potrebujeme. Sú to modlitby, ktoré žiaria od srdca a svedectvá o tom Kristovi, ktorý stojí vždy pri nás.

Podľa Martina Luthera: **„Dvakrát sa modlí, ten kto spieva.“**

Hilda Guláčiová Fabuľová
putujúca evanjelická farárka
Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

A Tranoscius, mint a család krónikáskönyve
•
Tranoscius, ako rodinná kronika

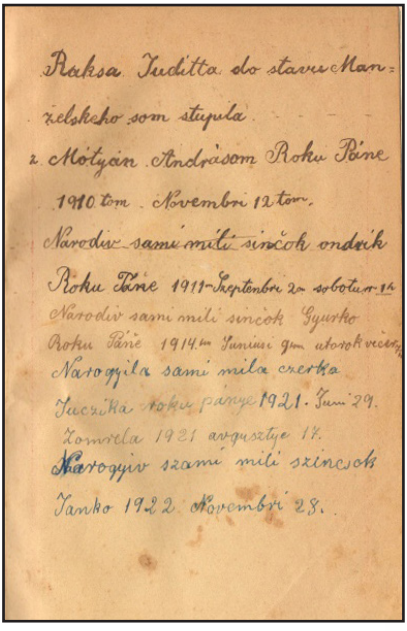

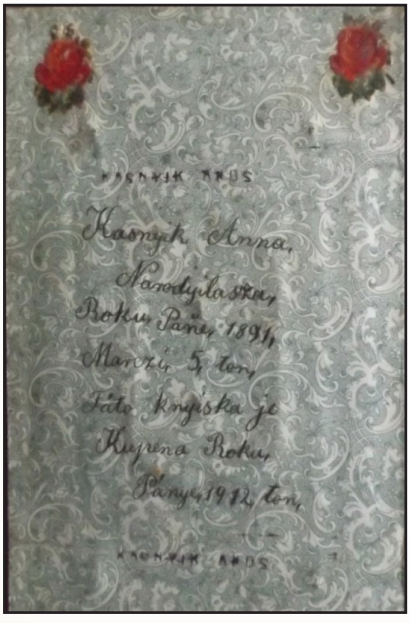

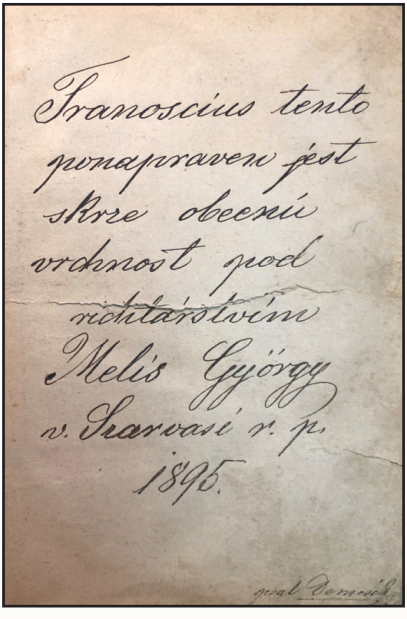

A Tranosciusok eltemetése
•
Pochovanie Tranoscií

A Tranosciusok egy részének útja temetőink sírjaiba vezetett, mivel sokan éltek azzal a szokással, hogy az elhunyt kedves énekeskönyvét vagy Bibliáját betették a koporsójába.

•

Cesta jednej časti Tranoscií viedla do hrobov našich cintorín, kedže mnohí žili tým zvykom, že obľúbený spevník, alebo obľúbenú Bibliu položili do truhly zosnulého.

Temetési énekeskönyv

•

Evanjelický funebrál

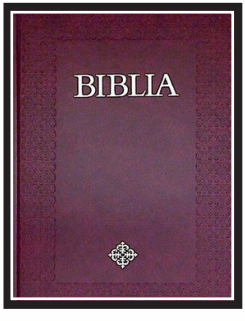

Szent Biblia

•

Biblia svätá

Tranoscius

Blaskó Mihály

Vallomás holt ősök előtt

Nem voltak ötvös őseim,
Maguk csak széküket faragták.
De pusztulásuk alföldjein
Rímek kertjét örökbe hagyták.

Vert földből, vályogból épült a házuk,
S maguk gerendázták a méhest.
De szemükben lobogó lázuk
Belém égette nyelvüket, az édest.

Nem járnak ők már feketében
Tót templomba, ó-cseh imára.
De szívem minden rejtekében
Ott zeng ***Tranovský*** zsolozsmája.

Elmúlt Aranykor tót világa,
Szent békéjű, mézszagú Nyárvég.
De padlásunk poros zugába'
Egy *Kalendárnál* ma is megállnék.

Szigeti Pálné Sinkovicz Judit festménye – A Sinkovicz tanya

•

Maľba Judity Šinkovicovej – Šinkovicov sálaš

Ivan Krasko

Vesper dominicae – Vasárnap este

Valahol messze
kék hegyen is túl,
fehér falucska,
békés és csendes,
bújik a tarlón.
Hol tovatűnt kor
házai állnak
komolyan, némán.
Egyikben éppen,
gondterhelt arccal,
Édesanyám ül
az öreg székben
egyedül, árván.
Csontos kezében
homloka nyugszik,
rajta ezer ránc,
– arcát a gondok
árnya takarja:
mindig így láttam
gyerekkoromtól.
Tranosciust tart
szélesre tárva –
öreg rézcsatost,
szürke homályban
már csak fél fényt ad,
amit dédszülők
keze simított.
Utolsó lapját
nézi tűnődve
– nehéz kezével
ő maga írta:
*„Fiú gyermekkel
áldott az Úr, mely...”*
és sárgult lapját
jóságos szeme
öntözi könnyel...
De az öreg könyv
Édesanyámnak
borút feledni
enyhülést is hoz:
gyenge hangján már
énekre vidámul:
*„A vasárnap múlik,
hívek dicsérjük...”*
– És mint sötétebb
alkonyi köd gyűl
a kis szobába –
– Békesség szitál
lassan és csendben
fehér fejére Édesanyámnak.

Szlovák nyelvből fordította: Monoszlóy Dezső

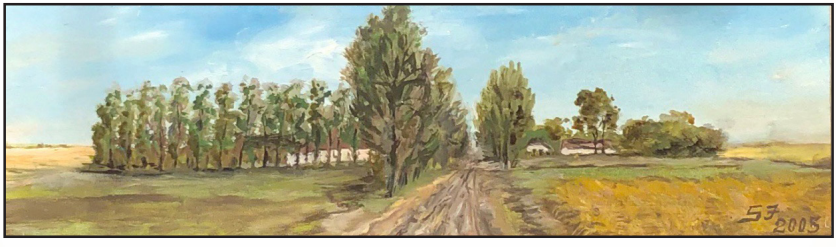

Szigeti Pálné Sinkovicz Judit festménye – A Szakács sor

•

Maľba Judity Šinkovicovej - „Sakáčka”

Ivan Krasko

Vesper dominicae

Tam niekde v diaľke
v čierňavých horách
dedinka biela
túli sa k zemi
pokojná, tichá.
V nej starodávne
vážneho vzhľadu
domy si čušia.
Z tých v jednom iste
ustarostená
matička moja
samotná sedí
pri starom stole.
Kostnatou rukou
podpiera čelo
vráskami zryté
– starostí tiene
vždy sedia na ňom:
tak som ho vídal
od mala svojho.
Tranoscius má
pootvorený
– mosadzné sponky,
hladené hmatom
pradedov ešte,
matno sa lisnú
v prípozdnom svetle.
Posledný na list
díva sa, díva,
– tam naznačené
je ťažkou rukou:
„Pán Bůh požehnal
nám syna, kterýž...“
až dobré oči
slzami skropia
zažltlé listy...
Však stará kniha,
čo rozplakala,
matičku moju
utíši zase:
už spieva mäkkým,
tenuškým hlasom:
„Den nedělní se
skonává, chválmež...“
– A súmrak padá
vždy väčší, hustší
v izbietku malú –
– A pokoj sadne
pomaly, tíško
na sivú hlavu
matičky mojej.

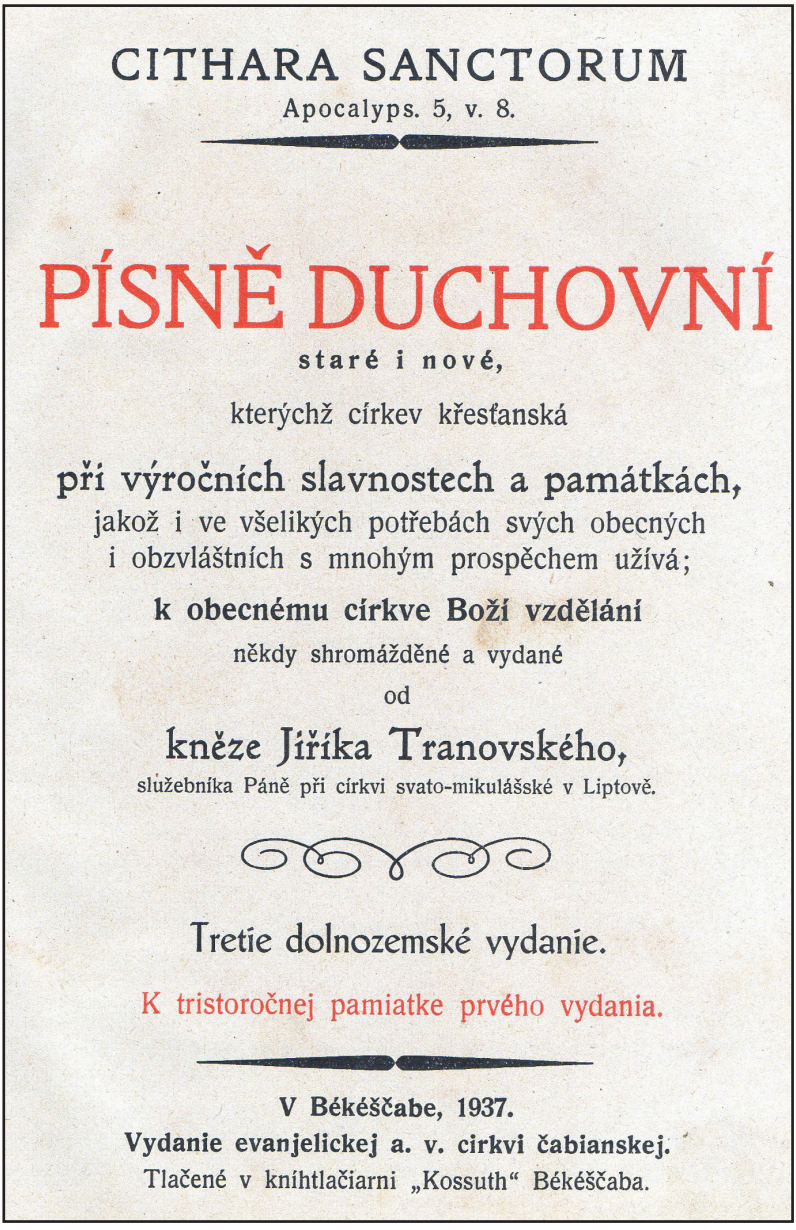

CITHARA SANCTORUM

Apocalyps. 5, v. 8.

PÍSNĚ DUCHOVNÍ

staré i nové,

kterýchž církev křesťanská

při výročních slavnostech a památkách,

jakož i ve všelikých potřebách svých obecných
i obzvláštních s mnohým prospěchem užívá;

k obecnému církve Boží vzdělání

někdy shromážděné a vydané

od

kněze Jiříka Tranovského,

služebníka Páně při církvi svato-mikulášské v Liptově.

Tretie dolnozemské vydanie.

K tristoročnej pamiatke prvého vydania.

V Békéščabe, 1937.

Vydanie evanjelickej a. v. cirkvi čabianskej.

Tlačené v kníhtlačiarni „Kossuth“ Békéščaba.

A gót betűket az 1900-as évek elején felváltották a latin betűk.

•

Gotické písmená na začiatku 1900-tych rokoch nahradila latinka.

350. Gako: Gjž se přibljžil čas nočnj.

Zachoweg nás při swém Slowu,
A degž k němu wjru žiwau, Ty sám,
Gežjšši, Pane náš, Kteryžto mdlobu
nás wšech znáš.

2. Ó Pastýři izraelský! Opatrug
malé stádce swé Wěrnými správci da-
rug nás, A nágemnjků zbawiž nás.

3. Poněwadž my sami z sebe
Nemůžeme nic bez tebe, W twauť se
ochranu dáwáme, A za to tebe žádáme.

4. Pas nás na horách zelenych,
Na trawnjcjch přerozkošnych, Past-
wou Slowa twého darug, A bludů
škodnych uwarug.

5. Ať moc prawdy Slowa twého
Newygde z srdce našeho, A tak ať
gsme země plodná, K semenu twému
způsobná.

6. Pakliť sme w čem poblaudili,
Napraw nás pastýři dobrý, K stádu
swému na ramenau Přines owci
twau ztracenau.

7. Slowo twé, Pane Kriste náš,
Ať nikdy newypadá z nás, Amen ať se
to wšse stane, zač tebe z wjry žádáme.

350. Zachovej nás při svém slovu A dejž k němu víru živou Ty sám, Ježíši, Pane náš, Kterýžto mdlobu nás všech znáš.

2. Ó Pastýři Izraelský, Opatruj malé stádce své, Věrnými správci daruj nás A nájemníků zbavíž nás.

3. Poněvadž my sami z sebe Nemůžeme nic bez tebe, V tvouť se ochranu dáváme A za to tebe žádáme:

4. Pas nás na horách zelených, Na trávnicích přerozkošných, Pastvou slova svého daruj A bludů škodných uvaruj.

5. Ať moc pravdy slova tvého Nevyjde z srdce našeho, A tak ať jsme země plodná, K semenu tvému způsobná.

6. Pakliť jsme v čem pobloudili, Naprav nás, Pastýři dobrý, K stádu svému na ramenou Přines ovci svou ztracenou.

7. Slovo tvé, Pane Kriste náš, Ať nikdy nevypadá z nás, Amen, ať se to vše stane, Začť tebe z víry žádáme.

Eredeti dallam. **(116)**

293. Tartsd hitünket mindig ébren A te élő, szent igédben, Krisztusunk, ki szeretsz minket S látod erőtlenségünket.

2. Izraelnek hű pásztora, Te légy kicsiny nyájad Ura; Adj nekünk jó vezetőket, Nemcsak bérért őrizőket.

3. Mi magunkban mit se érünk, Soha semmit el nem érünk; Ezért hozzád fohászkodunk, Csak tebenned bizakodunk.

4. Vezess minket kies helyen, Zöld pázsiton, árnyas hegyen: Legelőjén szent igédnek, S káros, hamis tantól védj meg.

5. Add, Urunk, hogy véges-véglen Megmaradjunk szent igédben; Soha tőle el ne térjünk, Igaz hittel erre kérünk.

Tr. 350. F. V. J.

A 350. számú Tranoscius ének gót betűs kiadása, latin betűs kiadása, valamint magyar nyelvű változata Vietórisz József fordításában, az 1937-ben megjelent szarvasi Evangélikus Keresztyén Énekeskönyvben

•

Vydanie s gotickým písmom (švabach), vydanie s latinkou a maďarská verzia piesne č. 350 z Tranoscia v preklade J. Vietorisza vydanom v roku 1937 v Evanjelickom kresťanskom spevníku

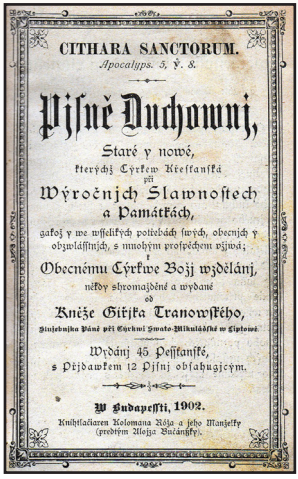

CITHARA SANCTORUM.
Apocalyps. 5, V. 8.

Pjsně Duchownj,
Staré y nowé,
kterýchž Cýrkew Křesťanská
při
Wýročnjch Slawnostech
a Památkách,
gakož y we wsselikých potřebách swých, obecnjch y obzwlásstnjch, s mnohým prospěchem vžjwá;
k
Obecnému Cýrkwe Božj wzdělánj,
někdy shromážděné a wydané
od
Kněže Giřjka Tranowského,
Služebnjka Páně při Cýrkwi Swato-Mikuláďské w Lipowě.

Wydánj 45 Pesstanské,
s Přjdawkem 12 Pjsnj obsahugjcým.

W Budapessti, 1902.
Knihtlačiaren Kolomana Rósa a jeho Manželky
(predtým Alojza Bučánsky).

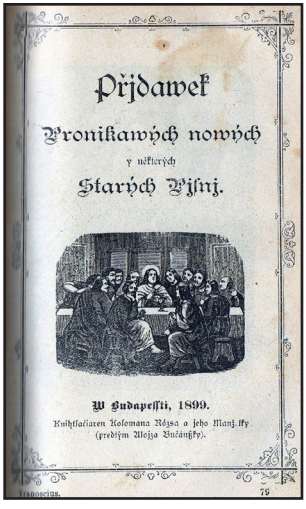

Přjdawek
Pronikawých nowých
y některých
Starých Pjsnj.

W Budapessti, 1899.
Knihtlačiaren Kolomana Rósa a jeho Manželky
(predtým Alojza Bučánsky).

Tranoscius. 79

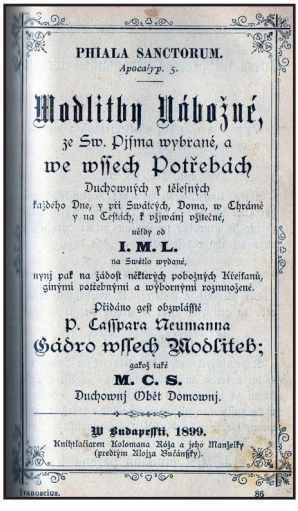

PHIALA SANCTORUM.
Apocalyp. 5.

Modlitby Nábožné,
ze Sw. Pjsma wybrané, a
we wssech Potřebách
Duchowných y tělesných
každého Dne, y při Swátcých, Doma, w Chrámě y na Cestách, k vžjwánj vžitečné,
někdy od
I. M. L.
na Swětlo wydané,
nynj pak na žádost některých pobožných Křesťanů, ginými potřebnými a wýbornými rozmnožené.
Přidáno gest obzwlásstě
P. Casspara Neumanna
Gádro wssech Modliteb;
gakož také
M. C. S.
Duchownj Oběť Domownj.

W Budapessti, 1899.
Knihtlačiaren Kolomana Rósa a jeho Manželky
(predtým Alojza Bučánsky).

Tranoscius. 86

Tranovszky énekeskönyvének első kiadása 1636-ban 414 éneket tartalmazott, ebből 43 a Toldalék része volt.
Ez a szám a XX. század elejére 1041-re, a Toldalékban 112-re emelkedett.

•

Prvé vydanie Tranovského kancionála obsahovalo 414 piesní, z toho 43 v Prídavku.
Tento počet začiatkom XX. storočia sa zvýšil na 1041, a v Prídavku na 112.

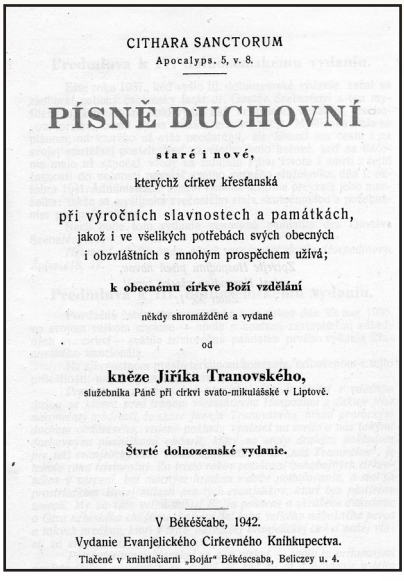
CITHARA SANCTORUM
Apocalyps. 5, v. 8.

PÍSNĚ DUCHOVNÍ

staré i nové,

kterýchž církev křesťanská

při výročních slavnostech a památkách,
jakož i ve všelikých potřebách svých obecných
i obzvláštních s mnohým prospěchem užívá;

k obecnému církve Boží vzdělání

někdy shromážděné a vydané

od

kněze Jiříka Tranovského,
služebníka Páně při církvi svato-mikulášské v Liptově.

Štvrté dolnozemské vydanie.

V Békéščabe, 1942.
Vydanie Evanjelického Cirkevného Kníhkupectva.
Tlačené v knihtlačiarni „Bojár" Békéscsaba, Beliczey u. 4.

Az utolsó alföldi kiadás belső címlapja.
A könyvben lévő énekek száma a Toldalékban lévőkkel együtt 1172.

•

Vnutorná titulná strana posledného dolnozemského vydania.
Počet piesní v knihe, vrátane aj Prídavok je 1172.

I. Předzpěvy, kteréž se ve dny nedělní a sváteční přes celý rok zpívají.

Rupertus Abbas: Veni Sancte Spiritus.

1. Nejsvětější, Bože všemohoucí, Pro Syna svého jednorozeného, Jezu Krista laskavého, laskavého Sešliž nám Ducha Svatého; Kterýž by srdce naše Svým ohněm zapálil A skrze rozličnost jazyků Všecky národy v jednotu víry shromáždil. Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah!

2. Přijdiž, prosíme, ó Svatý Duše, Naplň všech věřících srdce, Lásky své oheň zapal v nich: Tak posvěť předsevzetí našich; Kterýž jsi skrz rozličnost všech jazyků v světě Přivedl k víry jednotě :|: Národy mnohé, I nás nehodné sluhy své. Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah!

Introitusok, lépcsőimák • Predspevy, introity

1877-es kiadás (Budapest)
•
Vydanie v roku 1877 (Budapešť)

A **Szarvas-Újtemplomi Evangélikus Egyház** 2017-ben, a Reformáció 500. évfordulója alkalmából kiállítást rendezett az egyház gyülekezeti termében

„A szarvasi szlovák evangélikusság értékeinek megőrzése”

címmel, ahol az egyházi tulajdonban lévő Tranoscius könyveken kívül számtalan féltve őrzött példányt ajánlottak fel a gyülekezeti tagok. A rendezvénysorozat keretében került sor *Aradi András Péter* nyugalmazott evangélikus lelkész előadására, melynek címe: **„A Tranoscius kegyességmegtartó ereje”.** Az énekgyűjteményre való szuggesztív emlékezést nagy érdeklődés övezte.

Evanjelická cirkev nového chrámu v Sarvaši v roku 2017, pri príležtosti 500. výročia Reformácie usporiadala výstavu pod názvom:

„Zachovávanie hodnôt sarvašských slovenských evanjelikov”.

Popri Tranoscia členovia zboru podonášali rôzne cenné predmety. V rámci programov sa uskutočnila predáška evanjelického farára vo výslužbe, **Ondreja Petra Aradiho** : „**Láskavosti vytrvalá sila Tranoscia**”. Podnetná spomienka na zbierku piesní vyvolala veľký záujem.

Tranoscius-tartó – „Paraszt ridikül”

•

Puzdro na Tranoscius – „Sedliacka ridikľa”

Ha haláleset volt a családban, a tükröt mindig letakarták fekete lepellel

•

Po úmrtí v rodine zrkadlo zakryli čiernou plachtou

A kiállítás egyik vitrinje
•
Jedna z vitrín výstavy

A kiállítást nagy érdeklődés kísérte

•

Výstava vyvolala veľký záujem

További képek a kiállításról

•

Ďalšie fotky z výstavy

Tranosciusok az Ótemplomi Evangélikus Egyházközség archívumában

•

Tranosciá v archíve Evanjelického zboru Starého chrámu v Sarvaši

Tusjak Lászlóné, az archívum vezetője

•

Mária Tusjaková vedúca archívu

Mótyán Tibor Tessedik Sámuel leszármazottjának, Julius Tessediknek társaságában az Evangélikus Ótemplom archívumában, Szarvason

•

Tibor Mótyán v spoločnosti potomka Samuela Tešedíka, Juliusa Tesedíka v archíve Evanjelického zboru Starého chrámu v Sarvaši

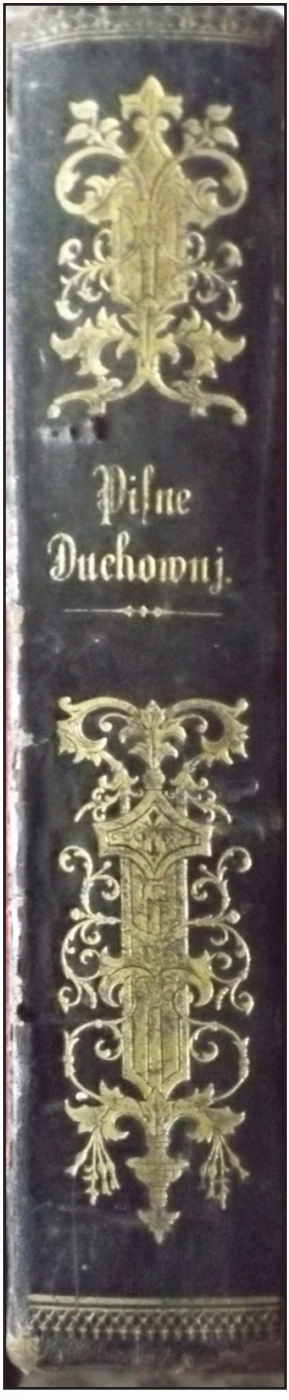

1882-ben, Bpesten kiadott Tranoscius
Bejegyzés a belső oldalon:
Szenteszký János

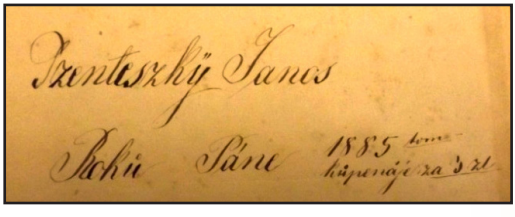

V Budapešti
Tiskem Viktora Hornyánského
1882

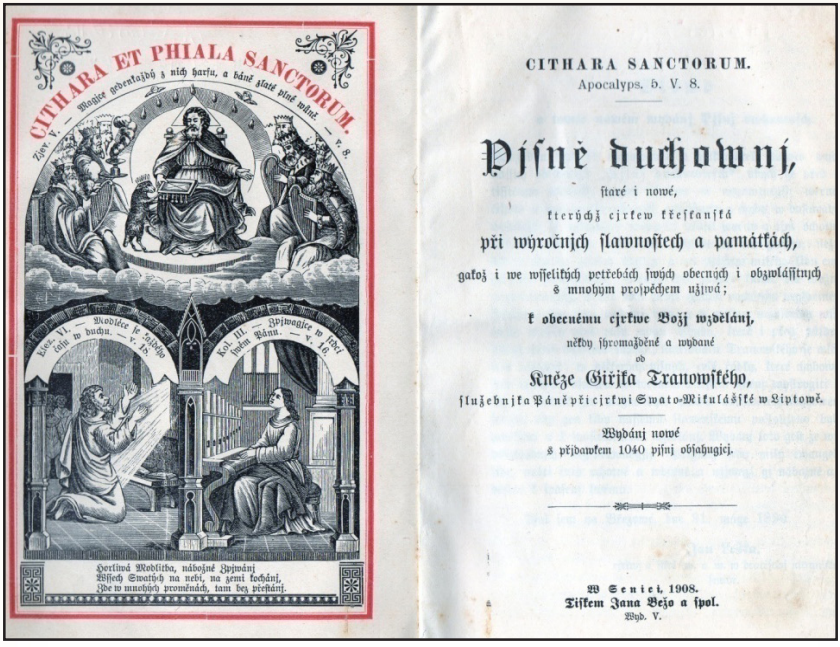

1908-ban, Szenicén kiadott Tranoscius belső címoldalai

•

Vnútorné titulné strany Tranoscia vydaného v r. 1908 v Senici

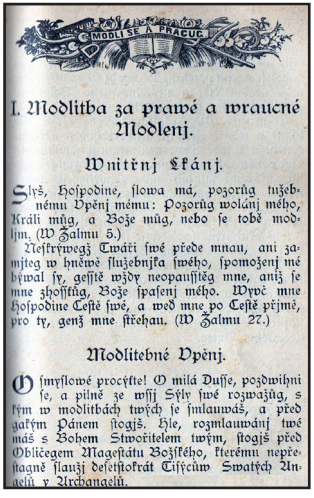

A Phiala Sanctorum kezdő imádságai

•

Prvé modlitby časti Phiala Sanctorum

A különlegességnek számító, kézzel írott Tranoscius borítófedele

•

Obal ručne písaného Tranoscia, ktorý sa považuje ako zvlášnosť

Borítóméretek: 38x23x5cm. Kötés: tömör papír bőr bevonattal + rézverettel.

•

Rozmery obalu:38x23x5cm. Väzba: pevný papier potiahnutý kožou + medené kovanie.

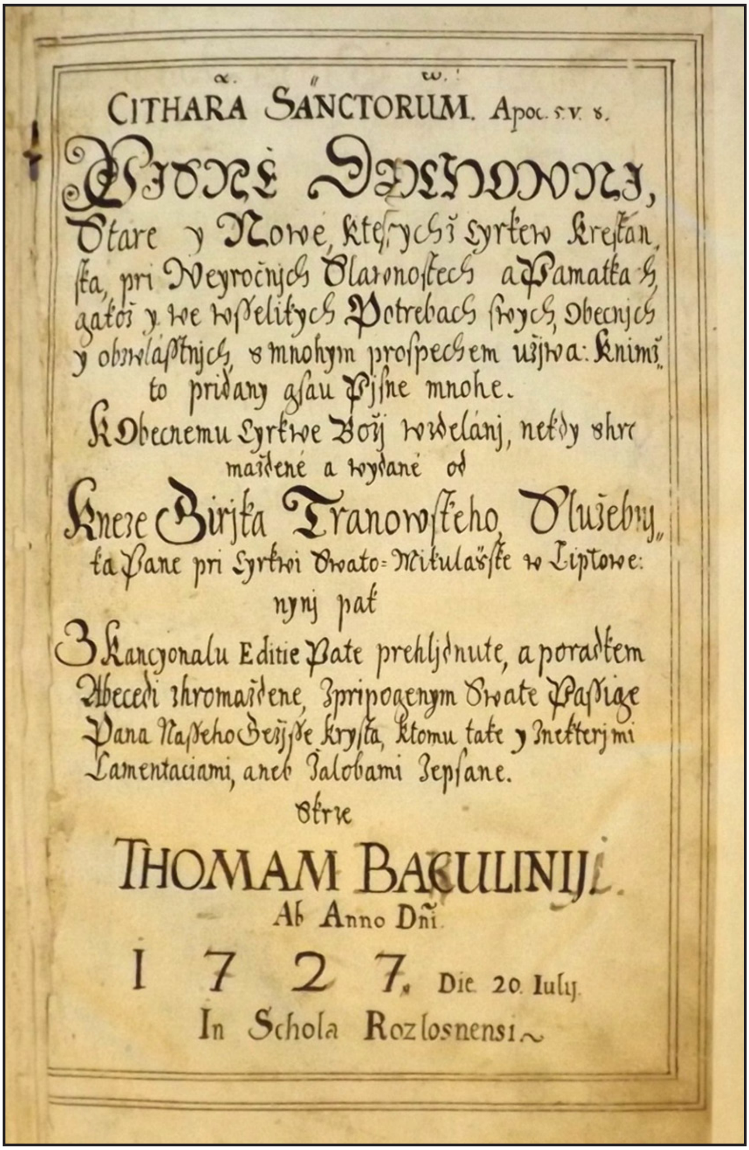
CITHARA SANCTORUM. Apoc. 5. v. 8.
Pjsne Duchowni,
Stare y Nowe, kterychž Cyrkew Křesťan-
ska, pri Wyročnjch Slawnostech a Památkach
gakož y we wšelikých Potřebach swých, obecnjch
y obzwlásstnjch, s mnohým prospěchem užjwa: k nimž
to pridany gsau Pjsne mnohe.
K Obecnemu Cyrkwe Boži wzdělánj, nekdy skrz
snažene a wydané od
Kneze Girjka Tranowského, Služebnj-
ka Pane pri Cyrkwi Swato-Mikulašské w Liptowe:
nynj pak
Z Kancyonalu Editie Pate prehljdnute, a poradkem
Abecedi shromaždene, s pripogenym Swate Pasige
Pana Našeho Ježjše Krysta, k tomu take y Nekterjmi
Lamentaciami, aneb Žalobami Zepsane.
Skrze
THOMAM BACULINIJ.
Ab Anno Dni
1 7 2 7. Die 20. Iulij.
In Schola Rozlosnensi.

A kézzel írott Tranoscius belső címlapja.
A különleges példányt a Békéscsabai Ev. Egyház levéltárában őrzik.

•

Vnútorná titulná strana ručne písaného Tranoscia.
Unikátny exemplár je pod ochranou Ev. cirkvi v Békešskej Čabe.

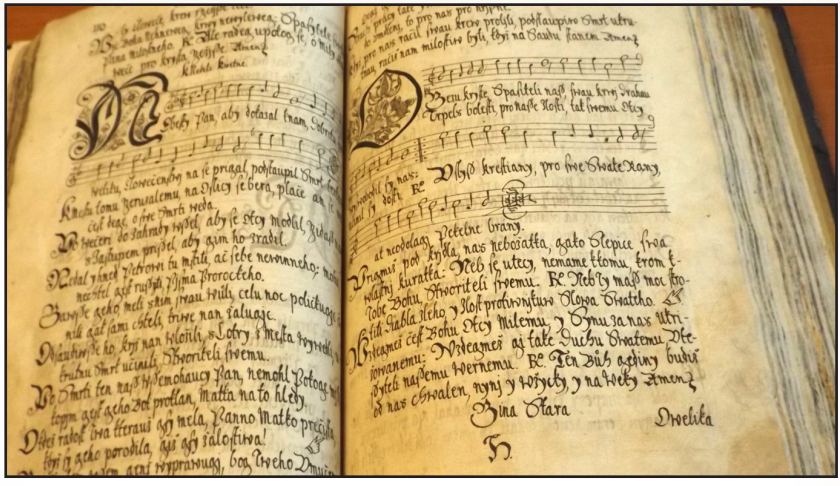

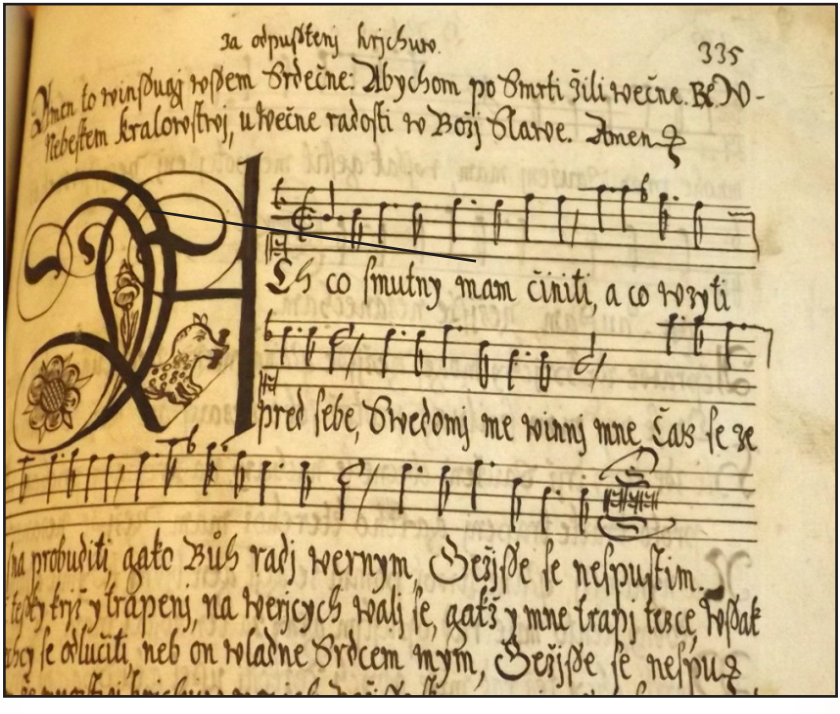

A kézzel írott Tranoscius gyönyörű iniciálékat tartalmaz. Egyes énekek kottákkal vannak megjelenítve.

•

V ručne písanom Tranosciuse sa nachádzajú nádherné iniciály. Jednotlivé piesne sa objavujú aj s notami.

Pjsně nábožné,

které

Cýrkew Ewangelická

na Sarwassi,

při poswěcowánj

swého

w nowě wystaweného Chrámu,

w Neděli 2. Adwentnj

Roku Páně 1788.

zpjwala,

a gesstě y dále

při obnowowánj Památky Chrámowé

zpjwati mjnj.

Az 1788-ban felépült Evangélikus Ótemplom szentelésének énekrendje

•

Poriadok piesní posvecovania Starého evanjelického kostola, postaveného v roku 1788

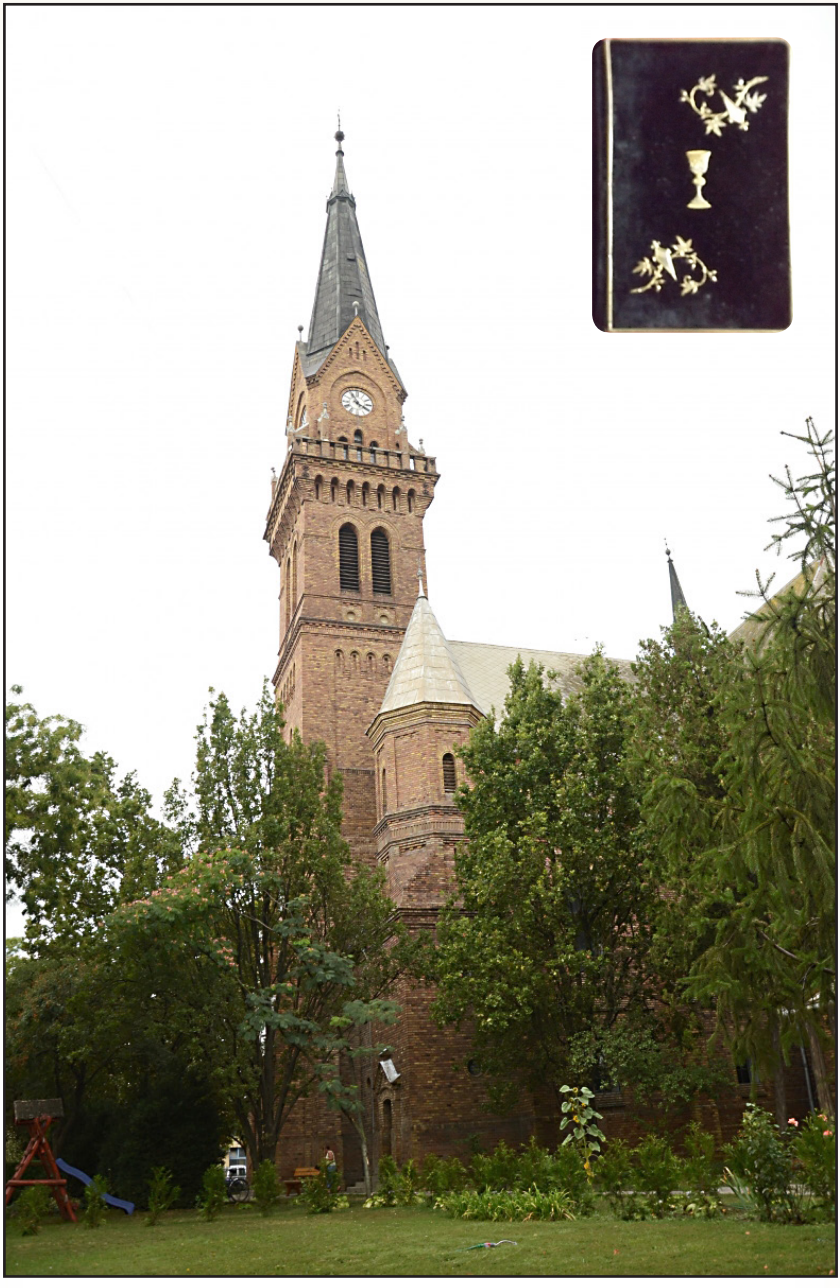

A szarvasi Evangélikus Újtemplom

•

Nový evanjelický kostol v Sarvaši

„Vivat Tranoscius”

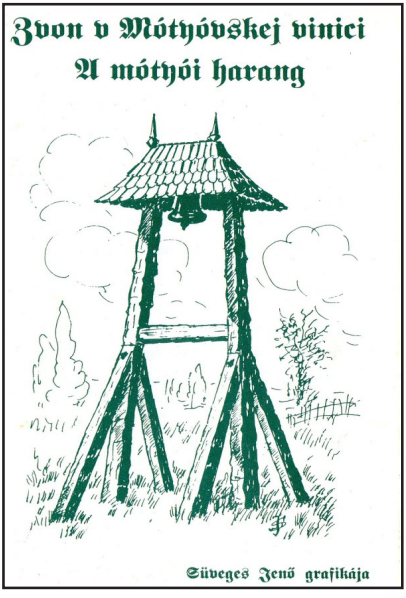

1992. szeptemberében a Liptói Művészeti Egyesület (SK) **Vivát Tranoscius** címmel színpadi képet prezentált a szarvasi Vajda Péter Művelődési Központban. A rendezvény alkalmát *Tranovszky György* születésének **400.** és *Tessedik Sámuel* születésének **250.** évfordulója adta. A két evangélikus hatalmasság tiszteletére a rendezők, a támogatók és a lakosok haranglábat építetettek a Mótyói Szőlőkben az ajándékba kapott harang számára.

•

V septembri 1992 Evanjelický umelecký kolektív z Liptova – v Kultúrnom stredisku Petra Vajdu v Sarvaši – uviedol scénickú fresku o Jurajovi Tranovskom pod titulom **Vivat Tranoscius.** Podujatie sa usporiadalo pri príležitosti **400.** výročia narodenia *Juraja Tranovského* a **250.** výročia narodenia *Samuela Tešedíka.* Na česť dvoch evanjelických velikánov usporiadatelia, podporovatelia a obyvatelia postavili zvonicu pre zvon v Moťovských viniciach, ktorý dostali ako dar.

A „Tranovszky György nyomában” című CD hanghordozó borítója

•

Obálka CD nosiča „Po stopách Juraja Tranovského”

A Tranoscius-ból történő közös éneklés szokása az Alföldön még a 20. század első harmadában is élt. Az énekeskönyvekkel 60-70 évvel ezelőtt még találkozhattunk az evangélikus templomok padjaiban, többek között Szarvason, Tessedik Sámuel templomában, az Ótemplomban, de az Evangélikus Újtemplomban is. A Szarvasi Hagyományőrző Közalapítvány 2009-ben kiadott egy CD hanghordozót **Tranovszky György nyomában** címmel, mely híven őrzi a szlovák evangélikus istentiszteleti rend hagyományait.

Az evangélikus liturgia énekelt fejezeteit előadják:

Mótyán Tibor népművelő, a szarvasi evangélikus egyházi szokások kutatója, *Aradi András Péter* békéscsabai evangélikus lelkész és *a szarvasi evangélikus gyülekezet tagjai Csasztvanné Vass Edit*, a Népművészet mestere vezetésével.

Ajánlás Tessedik Sámuel temploma evangélikus lelkészének tollából

Amikor az Ótemplom padsoraiból felhangzanak a régi zsoltármelódiák, mindannyian érezzük, hogy hitünk – mely több mint kétezer éve hirdeti az Isten fiának eljövetelét – milyen mértékben határozta meg az egyes népek életét és kultúráját.

Mindmáig hatással vannak ránk a Tranoscius énekei és imádságai, mindezek üzenete, melyet e CD hanghordozó is hűen tolmácsol, és mint egy láncszem, összekapcsolja a múltat a jelennel, az embert az Istennel.

Köszönet illeti mindazokat, akik hozzájárultak ahhoz, hogy a „Tranovszky György nyomában” című összeállítás megjelenjen és a hívek kezébe kerüljön.”

Lázár Zsolt ev. esperes

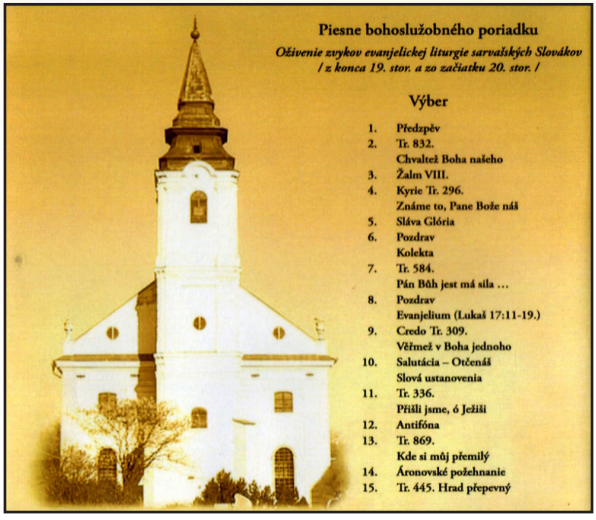

Zvyk spoločného spevu z Tranoscia žil ešte aj v prvej tretine 20. storočia na Dolnej zemi. So spevníkmi sme sa mohli stretnúť ešte pred 60-70-mi rokmi v laviciach evanjelických kostolov, medzi inými aj v Starom kostole Samuela Tešedíka, ale aj v Novom evanjelickom kostole v Sarvaši. V roku 2009 Folklórna verejná nadácia v Sarvaši vydala CD nosič pod názvom **„Po stopách Juraja Tranovského"**, ktorý verne chráni tradície slovenského evanjelického bohoslužobného poriadku.

Spievané časti evanjelickej liturgie odznejú v podaní osvetára, bádateľa sarvašských evanjelických cirkevných zvykov *Tibora Mótyána*, békéščabianskeho evanjelického duchovného *Petra Ondreja Aradiho* a členov sarvašského evanjelického zboru pod vedením majsterky ľudového umenia *Edity Csastvanovej Vassovej*.

Venovanie z pera evanjelického farára chrámu Samuela Tešedíka:

„Keď z lavíc Starého kostola zaznejú pradávne žalmy, všetci cítime, že do akej miery určila naša viera – ktorá viac než dvetisíc rokov hlási príchod syna Božieho – život a kultúru jednotlivých národov. Neustále na nás vplývajú piesne a modlitby Tranoscia, odkaz ktorých tlmočí i tento CD nosič, a ako ohnivko spája minulosť s prítomnosťou a človeka s Bohom.

Vďaka všetkým tým, ktorí sa pričinili o to, aby vznikla zbierka „Po stopách Juraja Tranovského" a dostala sa do rúk veriacich."

Zsolt Lázár ev. senior

A Tranovszky nyomában című CD hanghordozó kiadását nagy érdeklődés követte, így 2009-től több helyen került sor zenei illusztrációval egybekötött előadásra.

•

Uverejnenie CD nosiča Tranovského vyvolávalo široký záujem, preto od roku 2009 vo viacerých obciach a mestách sa uskutočnili prednášky s hudobnou ilustráciou.

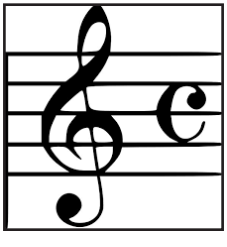

A Chován Zsigmond orgonista által összeállított korálkönyv 1886-os kiadása

•

Kniha chorálov podľa organistu Zsigmonda Chována z roku 1886

A „Tranovszky György nyomában” című CD hanghordozó tartalma

•

Obsah CD nosiča „Po stopách Juraja Tranovského”

A szarvasi szlovákok evangélikus liturgiájának felelevenítése ócseh bibliai nyelven
/19. sz. vége és a 20. sz. eleje/

•

Oživenie zvykov evanjelickej liturgie sarvašských Slovákov v kralickej bibličtine
/z konca 19. stor. a zo začiatku 20. stor./

1. Kezdő ének – Predspev	**Kórus – Chór**
2. Ének – Pieseň Tr. 832.	**Kórus – Chór**
3. VIII. zsoltár – Žalm VIII.	**Mótyán Tibor**
4. Ének – Kyrie – Pieseň Tr. 296.	**Kórus – Chór**
5. Dicsőség – Sláva	**Mótyán Tibor**
6. Köszöntés – Pozdrav	
Énekelt imádság – Kolekta	**Aradi András Péter**
7. Ének – Pieseň Tr. 584.	**Kórus – Chór**
8. Köszöntés – Pozdrav	
Evangélium – Evanjelium (Luk 17,11–19)	**Mótyán Tibor**
9. Ének – Credo – Pieseň Tr. 309.	**Kórus – Chór**
10. Köszöntés – Pozdrav, Miatyánk – Otčenáš	
Szereztetési ige – Slová ustanovenia	**Mótyán Tibor**
11. Ének – Pieseň Tr. 336.	**Kórus – Chór**
12. Antifóna	**Aradi András Péter**
13. Ének – Pieseň Tr. 869.	**Kórus – Chór**
14. Áron áldás – Áronovské požehnanie	**Aradi András Péter**
15. Ének – Pieseň Tr. 445. Erős vár ... – Hrad prepevný...	**Kórus – Chór**

Orgonakíséret – organový sprievod: Csonka Erika, Alföldi Csaba
Kórusvezető – vedúca chóru: Csasztvanné Vass Edit

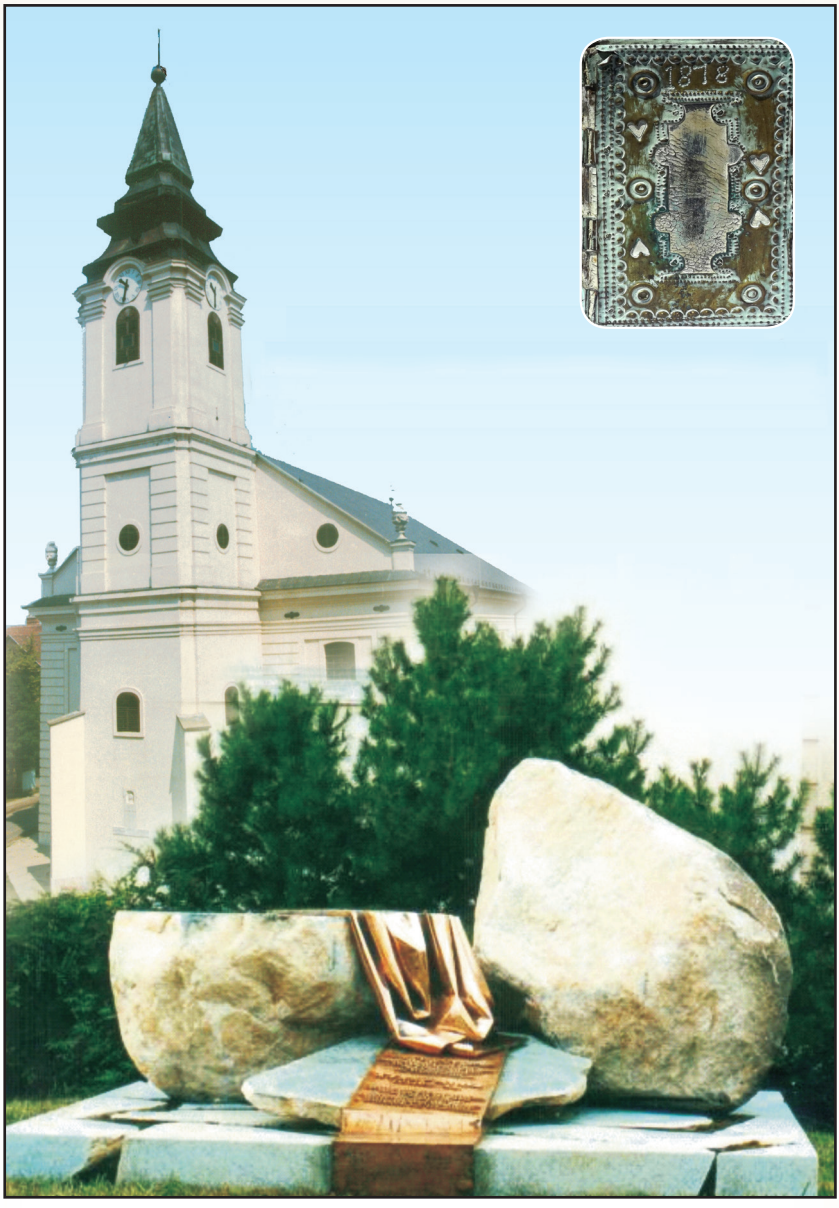

A szarvasi Evangélikus Ótemplom és a Letelepedési Emlékkő

•

Starý Evanjelický kostol v Sarvaši a Pamätná žula prvých osídlencov

Bibliográfia

A Tranoscius gyűjtemény
Tranovského zborník
Dr. Samuel Št. Osusky 1936 Liptószentmiklós – Liptovský Sv. Mikuláš

A Tranoscius kegyességmegtartó ereje – kézirat
Láskavosti vytrvalá sila Tranoscia – rukopis
Aradi András Péter és
Kovács Pál békéscsabai ev. lelkészek **–** čabianskí ev. farári

A 370 éves TRANOSCIUS emlékkönyve
Pamätnica k 370. výročiu vydania TRANOSCIA
Bertók Bertalan 2008 – Békéscsaba

Juraj Tranovský - teológ par excellence
Dr. Libor Bednár ev. lelkész (Szlovákia) – ev. farár (Slovensko)

A szlovák evangélikus irodalom gyökerei
Dr. Zsilák Mária ny. egyetemi docens, Budapest

978-615-81046-7-8